

บทที่ 3

สิทธิเสรีภาพของบุคคลและสถานะของนักโทษเด็ดขาด ก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

3.1 การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล

การปกครองในระบอบเสรีประชาธิปไตยนั้น รัฐจะให้ความเคารพหลักการปกครองภายใต้กฎหมาย(Rule of Law) โดยรัฐจะยอมตนอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย¹ ที่รัฐเป็นผู้ตราขึ้นมาใช้บังคับ ซึ่งแนวความคิดเรื่องการปกครองภายใต้กฎหมายนี้เป็นแนวความคิดของประชาชนที่ฝังใฝ่ในลัทธิปัจเจกชนนิยม(Individualism)ที่มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรเป็นกฎหมายสูงสุดใช้ในการปกครอง และในรัฐธรรมนูญจะรับรองถึงหลักการสำคัญในขั้นพื้นฐานของประชาชน อันจะได้แก่ เรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน อาทิเช่น เสรีภาพในร่างกาย ทรัพย์สิน การทำสัญญา การประกอบอาชีพ ซึ่งรัฐเปรียบเสมือนผู้รับใช้สังคมโดยจะถูกควบคุมตรวจสอบจากสังคม และการที่รัฐจะให้ความเคารพในสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือให้การรับรองและคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้นั้น ก็โดยการยอมตนอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพราะตราบดที่กฎหมายนั้นยังใช้บังคับอยู่ก็ยอมจะผูกมัดให้รัฐมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ โดยการบัญญัติให้ประชาชนเป็นองค์กร(Organ) ที่ทำหน้าที่ในการออกกฎหมายหรือเลือกผู้แทนเข้ามาทำหน้าที่ในการออกกฎหมายแทนตน รัฐจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ ก็ด้วยความยินยอมของประชาชน อันเป็นการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน

แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล มีบ่อเกิดหรือที่มาจากการที่ประชาชนได้มีกระแสต่อสู้เรียกร้อง กับการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพื่อเรียกร้องเสรีภาพ ซึ่งในตอนแรกนั้นประชาชนไม่ได้เรียกร้องเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจภายในรัฐ

---

¹อมร จันทรสมบุญ,การปฏิรูปการเมือง คอนสติติวชันแนลลิสม์ ทางออกของประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 ,กรุงเทพฯ : บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนรวม บัวหลวง จำกัด,2537, หน้า 15.

แต่เหตุที่เรียกร้องก็เพราะต้องการได้รับเสรีภาพและเพื่อหลุดพ้นจากการใช้อำนาจของรัฐที่เกินขอบเขต โดยยึดหลักแนวความคิดที่ว่า ความจริงนั้นประชาชนมีเสรีภาพอยู่ก่อนแล้ว และมีอย่างกว้างขวางไม่มีขอบเขต ซึ่งตรงข้ามกับการใช้อำนาจรัฐ เพราะการที่รัฐจะมาทำการรुकล้ำหรือล้ำกรายสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้นั้นย่อมต้องเป็นไปอย่างมีขอบเขตหรือเป็นไปตามกฎหมาย กล่าวคือการที่รัฐจะสามารถกระทำการละเมิดหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ ก็แต่เฉพาะในสิ่งที่กฎหมายให้อำนาจกระทำได้เท่านั้น² ดังมีปรากฏในรัฐธรรมนูญหลาย ๆ ฉบับของประเทศไทย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชนส่วนใหญ่และยอมรับฟังเสียงข้างน้อยของประชาชน มีการให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งผู้ปกครองหรือรัฐบาลจะมาจากการเลือกตั้งของประชาชน เพื่อทำหน้าที่ปกครองหรือบริหารนโยบายของบ้านเมืองแทนประชาชน มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยจะแบ่งเป็น หน้าที่ออกกฎหมาย(อำนาจนิติบัญญัติ) หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย (อำนาจบริหาร) หน้าที่ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท (อำนาจตุลาการ) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดุลกันและเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจระหว่างกัน อีกทั้งเพื่อป้องกันมิให้ผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ใช้อำนาจบริหารหรืออำนาจตุลาการ มาก้าวล่วงหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยมิชอบ³ อย่างเช่น กรณีของประเทศอังกฤษได้มีการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้นับแต่ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมาดังปรากฏมีเอกสารอ้างอิงถึงหลายฉบับ อาทิเช่น Magna Carta 1215, Petition of Right 1628, Habeas Corpus Act 1679, Bill of Rights 1689, Act of Settlement 1701 เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองประชาชนจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของกษัตริย์ และมีพัฒนาการที่ก้าวหน้ามาตามลำดับ อันมิได้มุ่งหมายเพื่อจำกัดการใช้อำนาจรัฐหรือเพื่อการแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่เป็นการแสดงให้เห็นปรากฏถึงซึ่งความ

²หยุด แสงอุทัย, **หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, มิถุนายน 2538). พิมพ์ครั้งที่ 9. หน้า 123-124.

³บรรลือ คงจันทร์, **สิทธิประชาชนทั่วไป**, **คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิ**, (จัดพิมพ์โดยสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน(สสส.), ตุลาคม 2533). หน้า 42.

สัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจอรัฐและการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ชัดเจน

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่ง ที่มีการให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ใน The Declaration of Independence เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 1776 โดยการประกาศให้การยอมรับหลักการที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลไว้เป็นลายลักษณ์อักษรว่า "...เราถือความจริงที่ได้แจ้งประจักษ์ในตัวของมันเองแล้วว่า มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาเท่าเทียมกัน พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงประทานสิทธิติดตัวบางประการอันไม่อาจพรากไปจากมนุษย์ได้ ในบรรดาสิทธิต่างๆ เหล่านี้ ก็คือ สิทธิในชีวิต สิทธิในเสรีภาพและสิทธิในการแสวงหาความสุข และเพื่อจะให้เกิดความมั่นคงแก่สิทธิดังกล่าว รัฐบาลจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยบุคคลที่ได้รับอำนาจโดยชอบธรรมมาจากความยินยอมของผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลดำเนินการปกครองหรือบริหารประเทศไปในทางที่ทำลายจุดมุ่งหมายดังกล่าว ก็ถือเป็นสิทธิหรืออำนาจของประชาชนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงหรือล้มเลิกและดำเนินการก่อตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ให้ดำเนินการตามหลักการที่ว่าและให้มีอำนาจที่จะบันดาลความปลอดภัยและความผาสุกให้มากที่สุด" อันถือเป็นการประกาศอิสรภาพในสิทธิเสรีภาพของสหรัฐอเมริกา นับแต่นั้นตลอดมา จากกรณีดังกล่าวถึงกับทำให้ในบางรัฐได้จัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำหน้าที่ตรวจสอบ การให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยการพิจารณากฎหมายหรือการกระทำของฝ่ายบริหารว่าในการบริหารประเทศนั้นได้ดำเนินการไปอย่างไรและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือไม่ เช่น ในรัฐธรรมนูญของรัฐเพนซิลวาเนีย รัฐเวอร์มอนต์และนิวยอร์ก⁴ เป็นต้น

นอกจากนี้ประเทศฝรั่งเศสก็ได้มีการประกาศให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชนของประเทศฝรั่งเศสว่าด้วย สิทธิมนุษยชนและพลเมืองของฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 ซึ่งเป็นเอกสารชิ้นแรกที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากการแบ่งแยกระหว่าง "สิทธิมนุษยชน" กับ "สิทธิพลเมือง" โดยที่สิทธิของพลเมืองนั้นเป็นสิทธิของประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครอง ถูกกำหนดขึ้นโดย

---

⁴วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร, 2523). พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 35. อ้างถึงใน โภคิน พลกุล, ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย, โครงการศึกษานโยบายสาธารณะ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ศูนย์การพิมพ์พลชัย 2529). หน้า 87-88.

อำนาจของกฎหมาย ส่วนสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน(Fundamental rights) ของประชาชน ที่มีอยู่ก่อนรัฐ จึงตกอยู่ภายใต้และขึ้นอยู่กับสิทธิขั้นพื้นฐานหรือสิทธิมนุษยชน และจะประกอบไปด้วยหลักเสรีภาพ หลักความชอบด้วยกฎหมาย และความเสมอภาค ซึ่งพัฒนาไปในแนวทางที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่ส่งผลต่อการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ไม่เฉพาะแต่ในฝรั่งเศสเท่านั้น แต่ได้ขยายการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไปทั่วโลก ซึ่งมีอิทธิพลต่อการออกกฎหมายมาใช้บังคับในของแต่ละประเทศและขยายขอบเขตไปสู่กฎหมายระหว่างประเทศ และได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติในการให้การรับรองและคุ้มครองสืบต่อกันเสมอมาจนปัจจุบัน

หากพิจารณาในส่วนของประเทศไทย การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้มีกำหนดไว้ในการร่างรัฐธรรมนูญ จากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ในปีพุทธศักราช 2475 มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรเป็นกฎหมายสูงสุดใช้ในการปกครองประเทศ และจากข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ได้มีการประกาศใช้หลังจากที่มีการปฏิวัติรัฐประหาร รัฐธรรมนูญถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในการบริหารหรือปกครองประเทศในขณะนั้น โดยมีได้มีการให้ความสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การควบคุมและจำกัดการใช้อำนาจของรัฐในรัฐธรรมนูญ จะมีก็เพียงการกำหนดเงื่อนไขหรือข้อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพไว้เท่านั้น ประชาชนหรือบุคคลไม่มีอำนาจในการกล่าวอ้างถึงสิทธิเสรีภาพที่ตนมี เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองแต่ประการใด⁵ มีเพียงรัฐธรรมนูญบางฉบับ⁶ ที่ผู้ร่างได้พยายามกำหนดให้มีการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล มีการกำหนด

⁵พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475, พุทธศักราช 2490 และพุทธศักราช 2495, ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520 และพุทธศักราช 2534.

⁶รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489, พุทธศักราช 2492, พุทธศักราช 2517, พุทธศักราช 2521 และพุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538.

ขอบเขตหรือข้อจำกัดในการใช้อำนาจรัฐ และมาตรการในการแก้ไขปัญหาาระบบการดำเนินการบริหารงานทางด้านการเมือง แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการเมืองการปกครองประเทศที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ ดังนั้นจากการที่ประเทศไทยเราประสบปัญหาด้านการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลและปัญหาอื่นๆ หลายประการ เช่น ปัญหาทางสังคม ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านการเมือง ต่างๆ เหล่านี้ หากพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ถึง 30 มาตรา จะปรากฏอยู่ในหมวด ๓ แบ่งเป็นแต่ละประเภทที่สำคัญ ซึ่งจะได้แก่ สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย สิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อ สิทธิเสรีภาพในทางการเมือง สิทธิเสรีภาพในทางสังคม และสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ ซึ่งท่านศาสตราจารย์ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายมหาชนได้กล่าวสรุปถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลว่า หมายถึง อำนาจที่จะเลือกประพฤติดังหรือไม่ประพฤติดังใดก็ได้⁷ ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างของสิทธิเสรีภาพที่สำคัญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญบางเรื่องที่กำลังกล่าวมา ก่อนหน้าที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ดังจะกล่าวต่อไปนี้เป็น

3.1.1 สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายหรือความมั่นคงของบุคคลนั้น เป็นสิทธิเสรีภาพในขั้นพื้นฐาน ที่มีการให้การรับรองไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร ของประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นแนวความคิดในทางทฤษฎีว่าสิทธิเป็นสิ่งที่ติดตัวมาและไม่ มีผู้ใดจะมาพรากไปได้ เป็นสิ่งที่มนุษย์หรือประชาชนทุกคนพึงปรารถนาอันเป็นหัวใจอันสำคัญยิ่งกว่าสิทธิเสรีภาพในประเภทอื่นๆ หากประชาชนปราศจากเสียซึ่งสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย ก็ยากที่จะมีโอกาสได้เข้าถึงสิทธิเสรีภาพอื่นๆ ทั้งหมด โดยอาจแยกพิจารณาได้หลายกรณี เช่น

⁷ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน (เล่ม 3) ที่มาและนิติวิธี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม 2538), พิมพ์ครั้งแรก, หน้า 348-349.

⁸ รายละเอียดศึกษาได้ในหยุด แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, คำบรรยายชั้นปริญญาโท (คณะรัฐศาสตร์โรงเรียนกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 7, หน้า 129-131.

สิทธิในความเสมอภาคเท่าเทียมกัน⁹ สิทธิในการไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน¹⁰ สิทธิในการไม่ถูกจับกุมคุมขัง หรือการตรวจค้น¹¹ ฯลฯ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลหรือราษฎร อันเป็นหน้าที่ของรัฐต้องจัดให้มีการรับรองและคุ้มครอง เพื่อประโยชน์ของประชาชนหรือบุคคลในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ ในการพัฒนานุคลิกภาพอันจะนำไปสู่การเข้าถึงสิทธิเสรีภาพอื่นๆ ซึ่งรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ จะมีกำหนดไว้¹² อย่างกรณีของประเทศไทย ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญจะกำหนดหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางในการออกกฎหมายมาใช้บังคับว่า การออกกฎหมายย้อนหลังเพื่อการบังคับโทษทางอาญาแก่บุคคลนั้นไม่สามารถกระทำได้¹³ เนื่องจากเป็นการไม่ชอบด้วยหลักนิติธรรม หากปล่อยให้ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถออกกฎหมายมาใช้บังคับเป็นการย้อนหลัง นอกจากจะเป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแล้ว ยังอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ที่เป็นการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนด้วย

การให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของบุคคล ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญของไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2538) รวมทั้งสิ้น 15 ฉบับ สามารถสรุปถึงการให้ความสำคัญในสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญได้ว่า ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ถือว่าให้ความสำคัญต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายไว้อย่างกว้างขวางกว่าฉบับอื่นๆ และถือเป็นแบบฉบับของรัฐธรรมนูญฉบับต่อๆ มา เนื่องจากในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยสภาร่างรัฐธรรมนูญในขณะนั้นได้นำร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาพิจารณา

⁹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538, มาตรา 4.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, มาตรา 35.

¹¹เรื่องเดียวกัน, มาตรา 31.

¹²วิชฌุ เครืองาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2530), พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 648.

¹³รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534. มาตรา 28 และประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 2.

เพื่อประกอบการเขียน¹⁴ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ถือว่ามีบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองเสรีภาพในชีวิตร่างกายได้ดีที่สุด และในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่5) พุทธศักราช 2538 ถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่มีการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไว้มากที่สุดโดยมีจำนวนถึง 30 มาตรา ส่วนฉบับอื่นๆ นั้น ถือได้ว่าให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพของบุคคลน้อยกว่าฉบับที่กล่าวมา

การรับรองสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 บัญญัติไว้ในมาตรา 30¹⁵ เรื่อง การจับกุม คุมขัง หรือการตรวจค้นตัวบุคคลนั้นไม่สามารถที่จะกระทำได้ หากพิจารณาถึงเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายแล้ว จะเห็นว่าเป็นหลักการที่สำคัญที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของบุคคลและเป็นการให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือจำคุก ซึ่งเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์หรือขอบเขตให้แก่เจ้าพนักงานของรัฐผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้ใช้ดุลพินิจปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่ถูกคุมขังหรือจำคุกด้วยความเสมอภาคกัน เพราะจากการปฏิบัติที่ผ่านมาได้มีการเลือกปฏิบัติอันเป็นข้อห้ามตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ¹⁶ ซึ่งในการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในบางครั้งได้ลดทอนสิทธิเสรีภาพของบุคคลบางกลุ่มบางจำพวก ส่วนข้อกังขาที่ว่าการบัญญัติไว้ในลักษณะทำนองนี้จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ เช่น เจ้าพนักงานราชทัณฑ์ หรือเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจนั้น มีกฎหมายอื่นได้บัญญัติรองรับไว้อยู่แล้ว

เมื่อพิจารณาถึงภาพรวมของรัฐธรรมนูญหลายๆฉบับ ในเรื่องของการให้การรับรองและคุ้มครองเสรีภาพในชีวิตร่างกายแล้ว จะเห็นว่าในทางปฏิบัติมีปัจจัยหลายๆ ประการ ที่ทำให้การรับรองคุ้มครองเสรีภาพในชีวิตร่างกายที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญไม่บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม อย่างเช่น ในรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2538 สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายนั้นยังขาด

¹⁴หยุด แสงอุทัย คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพฯ : ประชาชนิตี, 2493), หน้า 884.

¹⁵รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538, มาตรา 30.

¹⁶เรื่องเดียวกัน, มาตรา 25.

สภาพบังคับไม่สามารถนำมากล่าวอ้างได้ในความเป็นจริง จากบทบัญญัติที่ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่ากรณีใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หากพิจารณาข้อความที่ว่า "...เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย..." ซึ่งจะพบว่าเป็นการบัญญัติยกเว้นไว้ โดยให้เป็นไปตามกฎหมายลำดับรอง อันมิใช่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ จึงทำให้บุคคลย่อมไม่สามารถใช้เสรีภาพที่ตนมีให้เกิดผลได้อย่างเต็มที่ ในทางกลับกันบุคคลอาจถูกละเมิดเสรีภาพในชีวิตร่างกายจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้เข้าจับกุมหรือตรวจค้น อันจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อเสรีภาพในชีวิตร่างกายของผู้ถูกจับกุมหรือตรวจค้น

3.1.2 สิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อ

สิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อ ถือเป็นสิทธิเสรีภาพประการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย เหตุผลก็เนื่องจากว่ามนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง ด้วยมันสมอง ด้วยร่างกาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่จะต้องมีการคิดพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ ด้วยสติปัญญา และความเชื่อ โดยการแสดงออกมาให้ปรากฏซึ่งความคิดและลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ตนเชื่อโดยจะปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้จะต้องอยู่ในกรอบของความชอบธรรม ภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมาย โดยจะไม่เป็นการไปละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เพราะเหตุว่าบุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ดังนั้น สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้ นับได้ว่าเป็นสิทธิเสรีภาพในชั้นมูลฐานของมนุษย์ที่สำคัญประการหนึ่ง โดยอาจกล่าวได้ว่าประเทศใดก็ตามที่สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไม่อาจกระทำได้อย่างเสรีแล้ว ประเทศนั้นก็หาเป็นประชาธิปไตยไม่ หากพิจารณาถึงสิทธิเสรีภาพประเภทนี้ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ แค่นั้น เพียงใด อาจพิจารณาศึกษาได้ว่ามีอยู่หรือไม่เป็นประการสำคัญ เพราะไม่ได้คำนึงถึงว่ามีมากหรือน้อยเพียงใด และอาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันทุกประเทศ จะมีการให้การรับรองหรือคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาความเชื่อหรือการแสดงความคิดเห็นนี้ทั้งสิ้น แต่จะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความใจกว้างของผู้มีอำนาจจัดให้มี ผู้จัดทำรัฐธรรมนูญหรือผู้มีอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญ อันจะประกอบไป

ด้วยสิทธิเสรีภาพดังต่อไปนี้คือ¹⁷ เสรีภาพในการพูด(freedom of speech) เสรีภาพในการเขียน (freedom of writing) เสรีภาพในการพิมพ์(freedom of the press) เสรีภาพในการสมาคม (freedom of association) เสรีภาพในการชุมนุม(freedom of assembly) และเสรีภาพในการเดินขบวน(freedom of demonstration)และประท้วง(protest) เสรีภาพในความเชื่อทางศาสนา เสรีภาพในการปฏิบัติตามความเชื่อ¹⁸ ฯลฯ ต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น

อย่างกรณีเสรีภาพในการนับถือศาสนานั้น รัฐธรรมนูญของไทยได้ให้การรับรองและคุ้มครองไว้อย่างสมบูรณ์ โดยไม่ยอมให้มีการออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิเสรีภาพในเรื่องนี้ และยินยอมให้ประชาชนสามารถที่จะใช้เสรีภาพในการนับถือศาสนาได้อย่างเสรี ไม่ว่าจะเป็นศาสนา คริสต์ อิสลาม ฮินดู หรือศาสนาอื่นๆ ที่แต่ละบุคคลประสงค์หรือพึงพอใจในการนับถือ ปฏิบัติตามศาสนาหรือพิธีกรรมที่ทางศาสนานั้นๆ กำหนด เช่น การถือศีลอด การไว้หนวดไว้เครา การกินเจ ฯลฯ ต่างๆ เหล่านี้ แต่มีข้อจำกัดในการปฏิบัติว่าจะต้องไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อีกทั้งไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมือง และรัฐจะเข้ามาแทรกแซงหรือทำให้เสื่อมประโยชน์มิได้ ซึ่งจะเห็นว่ามีอยู่เพียงเรื่องเดียวและเป็นเสรีภาพเดียวมาตั้งแต่แรก นับแต่เริ่มมีการใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรในปี พ.ศ. 2475¹⁹ ที่มีการรับรองและให้ความคุ้มครองอย่างแท้จริงและเกิดผลที่เป็นจริงในทางปฏิบัติ อันจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากสิทธิและเสรีภาพประเภทอื่นๆ ซึ่งยังมีข้อจำกัด เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น²⁰ นั้นถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะให้การรับรองว่าสามารถกระทำได้ แต่มีข้อยกเว้นว่าหากเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง หรือเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลอื่น เกียรติยศชื่อเสียง หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของบุคคลต่างๆ เหล่านี้ บุคคลใดๆ ไม่สามารถที่จะแสดงความคิดเห็นโดยวิธีใดได้เลย เนื่องจากต้องเป็นไป

¹⁷วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2530). หน้า 652.

¹⁸รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538. มาตรา 27.

¹⁹บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายกับทางเลือกของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537), พิมพ์ครั้งแรก, หน้า 61-62.

²⁰ อ่างแล้ว, มาตรา 39.

ตามกฎหมายเฉพาะในแต่ละเรื่องนั้น เช่นใน พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ที่ว่า การที่บุคคลจะสามารถเป็นผู้พิมพ์หรือโฆษณาได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วประกอบกับต้องมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย และจะต้องไม่ถูกจำคุกอยู่ตามคำพิพากษาหรือถูกคำสั่งงดการเป็นผู้พิมพ์หรือโฆษณา จากการแสดงความคิดเห็นซึ่งอาจขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือฝ่าฝืนคำสั่งห้ามของอธิบดีกรมตำรวจหรือผู้รักษาการแทน²¹ และในพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 โดยเฉพาะในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อำนวยการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ภาค กฎหมายฉบับนี้ยอมให้ผู้อำนวยการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ มีอำนาจในการสั่งห้ามรับหรือส่งวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์²² เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวประกอบกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแล้ว จะเห็นว่าเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองนั้น เป็นไปอย่างมีข้อจำกัด ประกอบกับความไม่สอดคล้องของพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงาน ในการสามารถสั่งระงับการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้ ซึ่งกรณีอาจทำให้การใช้เสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อตามรัฐธรรมนูญ ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมหรือเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ประกอบกับการกำหนดถึงข้อจำกัดของบุคคล ผู้ที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในการพิมพ์หรือการโฆษณาว่า จะต้องเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้วหรือต้องไม่เป็นผู้ต้องโทษจำคุก ฯลฯ เป็นต้น

3.1.3 สิทธิเสรีภาพในทางการเมือง

บุคคลทุกคนในสังคมหรือในทุกประเทศ ย่อมจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจหรือเป็นเรื่องของผลประโยชน์ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าจะพิจารณาในแง่ทางใด แต่ในทางด้านวิชาการจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้การรับรองถึงสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนไว้ในหลายประการ เช่น บุคคลย่อมมีสิทธิทางการเมือง และการใช้สิทธิในทางการเมืองนี้จะต้องเป็นไป

²¹พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484. มาตรา 14,15,16,34,36.

²²ดูพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495, มาตรา 15 ตรีวรรคสอง(4).

ตามกฎหมาย²³ อันจะเป็นกฎหมายที่มีลำดับรองลงมาจากรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะกำหนดถึงการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองประเภทต่างๆ ไว้

สิทธิและเสรีภาพในทางการเมือง จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องในทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง²⁴ สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง²⁵ เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง²⁶ ฯลฯ ซึ่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายๆ ด้าน ซึ่งจะมีพระราชบัญญัติกำหนดไว้เป็นการเฉพาะในแต่ละเรื่อง โดยในการศึกษานี้จะขอล่าวถึงเฉพาะในเรื่องที่เห็นว่ามีน่าสนใจ ในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของบุคคลในทางการเมือง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งแต่พอสังเขป เพื่อทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีอยู่อย่างไร

จากปัญหาการเลือกตั้งของประเทศไทยเราตลอดระยะเวลา 70 ปีที่ผ่านมานับแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คือ ปัญหาทางด้านการศึกษาสิทธิขาดเสียง เนื่องจากได้มีการพัฒนาก้าวไปตามความเจริญของสังคม จนทำให้ต้องมีการปฏิรูปการเลือกตั้ง²⁷ขึ้น เพื่อป้องกันมิให้มีการซื้อสิทธิขายเสียง ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าประเด็นที่น่าพิจารณาศึกษาในสองประการคือ ระบบการเลือกตั้ง และการบังคับให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

ประการแรก ระบบการเลือกตั้งในประเทศไทยเรานั้นจะใช้ระบบการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต โดยเขตหนึ่งจะมีผู้แทนได้ 3 คน แต่ในบางเขตอาจมีผู้แทนได้ 2 คนหรือ 1 คน ซึ่งกรณีจะเห็นได้ว่าประชาชนในแต่ละเขตเลือกตั้งนั้นมีสิทธิในการเลือกตั้งไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีบาง

²³รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534. มาตรา 26.

²⁴เรื่องเดียวกัน, มาตรา 50.

²⁵เรื่องเดียวกัน, มาตรา 102, 103, 104, 105, 107 และใน พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2522.

²⁶รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534, มาตรา 44.

²⁷ดำริห์ บุรณะนนท์, ปฏิรูปการเลือกตั้งเพื่อปฏิรูปการเมือง, วารสารกฎหมาย ปีที่ 17 ฉบับที่ 1, มีนาคม 2540, หน้า 82-89.

คนสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนได้ 3 คน บางคนใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนได้ 2 คน ซึ่งทำให้เกิดความไม่เสมอภาคกันในการใช้สิทธิทางการเมืองในส่วนนี้ อันเป็นสาเหตุประการแรก

ประการที่สอง จากที่ได้มีการกำหนดบังคับให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง จากปัญหาที่มีการซื้อเสียงอันส่งผลเกี่ยวเนื่องกับจำนวนของผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ เมื่อมีผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งน้อย การซื้อเสียงก็ใช้ทุนน้อย หากมีผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากการลงทุนซื้อเสียงก็มากตามไปด้วย จึงเกิดแนวความคิดในการที่ต้องบังคับให้ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง แต่หากได้พิจารณาถึงคำว่า "สิทธิเลือกตั้ง" แล้ว จะเห็นได้ว่า การเลือกตั้งนั้นเป็นสิทธิ(right)ของบุคคล มิใช่หน้าที่(Duty) ในเมื่อเป็นสิทธิแล้ว การที่บุคคลจะไปใช้สิทธิของตนหรือไม่นั้น ไม่มีใครบังคับได้ แต่จะอย่างไรก็ตามการที่จะมองว่า การใช้สิทธิเลือกตั้งเป็น "สิทธิ" หรือเป็น "หน้าที่" นั้น มีสิ่งที่จะต้องพิจารณาประกอบอันเป็นหลักทฤษฎีทางด้านกฎหมายใน 2 ประการคือ

ก.ทฤษฎีอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เกิดขึ้นจากหลักการที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน(The sovereignty of people) ซึ่ง รูสโซ ได้คิดและอธิบายไว้เกี่ยวกับเรื่องของสัญญาประชาคม(Social contract) ว่าเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมแต่ละคนได้ตกลงสัญญากันว่าเราทุกคนจะมอบร่างกายและอำนาจทุกอย่างที่มีอยู่ร่วมกันภายใต้อำนาจอธิปไตยสูงสุดของเจตนารมณ์ร่วมกันของสังคม และเราก็จะได้รับส่วนในฐานะที่เป็นสมาชิกที่แยกจากกันมิได้ของส่วนรวม ผู้เข้าร่วมแต่ละคนรวมกับทุกคนไม่ใช่กับคนใดคนหนึ่ง โดยนัยนี้เขาผู้นั้นไม่ต้องเชื่อฟังใครนอกจากตัวเอง และยังคงมีเสรีภาพเหมือนเมื่อก่อน²⁸ เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีนี้ จะเห็นว่าทุกคนในสังคมมีสิทธิเสรีภาพในอำนาจอธิปไตยอย่างเสมอภาคกัน โดยอาจมอบอำนาจอธิปไตยให้แก่บุคคลใดก็ได้ และสิทธิในการเลือกตั้งก็ถือเป็นสิทธิของทุกคนที่เป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งการจะไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือไม่นั้น ถือเป็นดุลพินิจของแต่ละคน ไม่มีใครที่จะสามารถบังคับ และในประเทศส่วนใหญ่ก็ได้ให้การยอมรับในเรื่องนี้ โดยถือว่าการใช้สิทธิเลือกตั้งนั้นถือเป็นสิทธิของแต่ละบุคคล

ข.ทฤษฎีอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติ เกิดขึ้นจากหลักการที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติ (national sovereignty) โดยเป็นแนวความคิดของนักปรัชญาชื่อ ซิเอเยส์ ได้กล่าวไว้ใน

²⁸ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชนเล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2536), หน้า 49.

หนังสือชื่อ “อะไรคือสามัญชน” ว่าชาติเป็นสิ่งที่มียูก่อนและเป็นที่มาของทุกสิ่ง เจตนารมณ์ของชาติเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย และชาติถือกำเนิดขึ้นมาจากการรวมตัวกันของพลเมืองทุกคน ซึ่งหากแยกเป็นแต่ละบุคคลแล้วจะไม่มีอะไร เจตนารมณ์ของชาติจะแสดงออกได้ก็โดยชาติ ผ่านทางผู้แทนของชาติ ซึ่งผู้แทนของชาติที่ได้รับเลือกจะมีความเป็นอิสระไม่ต้องถูกผูกมัดโดยสัญญาใดๆ ระหว่างประชาชนผู้เลือก สามารถที่จะทำแทนชาติได้ทุกอย่าง²⁹ เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติแล้วจะเห็นได้ว่า ชาติเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย อำนาจเลือกตั้งจึงเป็นของชาติเป็นสิ่งที่ชาติได้มอบให้กับทุกคนในสังคม จึงถือเป็นหน้าที่ไม่ใช่สิทธิ ดังนั้นการบังคับให้ไปเลือกตั้งจึงสามารถกระทำได้ และหากไม่ไปเลือกตั้งก็จะมีบทลงโทษ

ในส่วนของประเทศไทยเรานั้น เมื่อพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ในทางทฤษฎี จะเห็นได้ว่าปัญหาของการเลือกตั้งว่าเป็นสิทธิ หรือเป็นหน้าที่นั้นต้องพิจารณาจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2538 ในมาตรา 3 ที่ว่า “อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย ...” จะเห็นได้ว่าประเทศไทยเราให้การยอมรับในหลักการที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน แต่จะอย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าการที่บทบัญญัติรัฐธรรมนูญได้มีบัญญัติไว้ในลักษณะที่เป็นการบังคับให้ไปออกเสียงเลือกตั้งนั้นเห็นว่าจะยังไม่สมควรในขณะนี้ เนื่องจากประชาชนบางส่วนยังขาดความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และหากมีการบังคับให้ไปเลือกตั้งแล้วอาจจะเกิดผลเสียติดตามมาจากการเลือกผู้แทนที่อาจจะไม่ดี ซึ่งทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในเรื่องของการเมือง โดยการแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งจะทำให้ประชาชนมาใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้การรับรองสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญ หากวิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2538 กับรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ ก่อนหน้านั้น ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492, พุทธศักราช 2517 หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 จะพบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พุทธศักราช

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-54.

2538 นี้ ได้ให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองไว้กว้างขวางกว่าทุกฉบับและดีที่สุด มีการแยกแยะการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไว้ในแต่ละมาตราอย่างครบถ้วนและครอบคลุม เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 โดยได้มีการขยายสิทธิในการเลือกตั้งด้วยการบัญญัติให้ประชาชนผู้ที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ มีสิทธิในการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก(มาตรา 109(2)) ซึ่งแต่เดิมกำหนดให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถไปทำการเลือกตั้งได้นั้นต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไป จึงจะทำการเลือกตั้งได้ นอกจากนี้สำหรับบุคคลผู้กระทำความผิดและต้องรับโทษอยู่ในเรือนจำนั้น ไม่สามารถที่จะใช้สิทธิทางการเมืองได้แต่ประการใด ซึ่งอาจเป็นเพราะเพื่อป้องกันความสงบเรียบร้อยภายในสังคมและเพื่อความมั่นคงในการบริหารงานของราชทัณฑ์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยตามเป้าหมายหลักของการแก้ไขฟื้นฟู

3.1.4 สิทธิเสรีภาพในทางสังคม

จากการที่บุคคลย่อมมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ขณะเดียวกันรัฐก็มีหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองไม่ให้มีการกระทำละเมิดในสิทธิเสรีภาพ ซึ่งในสังคมยุคใหม่นี้รัฐไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองแต่เพียงอย่างเดียว แต่รัฐยังต้องมีหน้าที่กระทำการ³⁰ อันเป็นการอำนวยความสะดวกซึ่งเป็นสิทธิที่ประชาชนจะพึงได้รับจากการที่รัฐจัดหาให้ นั้น อย่างเช่น การจัดให้มีการศึกษาอบรมในชั้นพื้นฐานแก่ประชาชนหรือนักโทษอย่างเสมอภาคกันตามกฎหมาย³¹ และการจัดให้บุคคลหรือนักโทษมีสถานที่ในการรับการรักษาในกรณีเจ็บป่วย³² อีกทั้งให้การสนับสนุนพัฒนาพลเมืองของชาติ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรม และการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุและผู้พิการ³³ ฯลฯ ทั้งนี้ถือเป็นสิทธิเสรีภาพในทางสังคม อันก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐในการจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชนหรือนักโทษ หากพิจารณาในลักษณะ

³⁰ BURDEAU, LIBERTÉS PUBLIQUES, P.20. อ้างใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน (เล่ม 3) ที่มาและนิติวิธี, 2538, หน้า 353.

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2538. มาตรา 40.

³² เรื่องเดียวกัน, มาตรา 41.

³³ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 89 ทวิ.

นี้จะเห็นได้ว่าเสรีภาพมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับสิทธิหรือประโยชน์ที่ประชาชนสามารถเรียกร้องให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐดำเนินการหรือจัดทำให้แก่ตนได้

จากการที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในทางสังคมไว้ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าในความเป็นจริงหรือในทางปฏิบัติที่ผ่านมา ยังไม่ค่อยสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุในหลายๆ ประการ อาทิเช่น ความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐหรือการดำเนินนโยบายการบริหารประเทศไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือสภาพของปัญหาที่เป็นอยู่ ที่สำคัญคือปัญหาทางด้านงบประมาณ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ รัฐควรที่จะต้องรับดำเนินการหาทางแก้ไขเพื่อให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในทางสังคมของบุคคลหรือนักโทษเด็ดขาดเกิดผลที่เป็นรูปธรรม อันจะทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนหรือนักโทษเป็นไปด้วยความผาสุก ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีพละนาามัยที่ดี เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ อันจะทำให้ประเทศได้พัฒนาก้าวหน้าเท่าเทียมกับนานาประเทศต่อไป

3.1.5 สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ

จากการที่ประเทศไทยเราได้เข้าเป็นภาคีขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งยังไม่ได้ให้สัตยาบันรับรองในกติการะหว่างประเทศ อันว่าด้วยสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม(ค.ศ.1966) ประเทศไทยเราจึงยังไม่มีกฎหมายเฉพาะในเรื่องนี้ ซึ่งในการศึกษาถึงสิทธิเสรีภาพหรือหน้าที่ในทางเศรษฐกิจของบุคคลต้องพิจารณาจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และแนวทางการปฏิบัติของรัฐเป็นสำคัญ โดยก่อนปี พ.ศ. 2475 นั้นประเทศไทยเราได้ปรากฏหลักฐานในทางประวัติศาสตร์ที่มีการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้แก่หลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง³⁴ มีใจความตอนหนึ่งว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า

³⁴ มรว. เสนีย์ ปราโมทย์, ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ปาฐกถาแสดงที่หอประชุมครูสภา เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2506 , หน้า 8. อ้างใน วิมลศิริ ชำนาญเวชและสุผานิต เกิดสมเกียรติ, สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในสังคมไทย: มองในแง่เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม, สูลิติมมนุษยชน สิทธิหรือหน้าที่ในประเทศไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เมษายน 2535), หน้า 47.

ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้ำทองค้ำ ไพร่ฟ้าหน้าใส..." จากข้อความที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของสิทธิเสรีภาพทางเศรษฐกิจในสมัยนั้นว่า จะไม่มีการกำหนดหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องเสียภาษีแต่ประการใด กรณีจึงเป็นเช่นเดียวกับของรัฐบาลบรูไนที่ไม่ได้เก็บภาษีจากประชาชนในประเทศขณะนี้ นอกจากนี้ข้อความในศิลาจารึกที่ปรากฏยังได้ให้การยืนยันว่าประเทศไทยเราในขณะนั้น ได้มีการดำเนินระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย ดังปรากฏข้อความที่ว่า "ใครใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า"

จากการที่สิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นถือเป็นประโยชน์ที่บุคคลพึงได้รับ ไม่ว่าจะได้รับมาจากธรรมชาติแต่เดิมหรือจะได้รับมาในภายหลัง จะเห็นว่ามีความเกี่ยวของสัมพันธ์กันกับหน้าที่ และสิ่งที่เป็นเครื่องมือในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนคือ รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุด โดยที่สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2538 ได้บัญญัติรับรองไว้ในหลายๆ ประการ เช่น เสรีภาพในการรวมตัวกัน³⁵ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สิน³⁶ เสรีภาพในการประกอบอาชีพ ฯลฯ โดยที่เสรีภาพในทางเศรษฐกิจนี้ถือเป็นเสรีภาพดั้งเดิมตามแนวคิดที่เป็นเสรีนิยม อาทิเช่น เสรีภาพทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม และต่อมาสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจได้พัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ 20 ตอนกลาง เช่น เสรีภาพในการรวมตัวเป็นสหภาพ เสรีภาพในการนัดหยุดงาน อันถือเป็นเสรีภาพใหม่ที่เพิ่มเติมขึ้นจากเดิม³⁷ นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่าบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นอาจจะสูญเสียสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในขณะที่รับโทษอยู่ในเรือนจำ ทำให้ไม่สามารถจะใช้สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจได้ เนื่องจากถูกจำกัดหรือสูญเสียสิทธิเสรีภาพดังกล่าวไปโดยผลของกฎหมาย

³⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2538, มาตรา 43.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 37.

³⁷ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน (เล่ม 3) ที่มาและนิติวิธี, 2538, หน้า 349.

3.2 การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา และจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต หากมนุษย์ปราศจากแล้วซึ่งสิทธิเสรีภาพก็เปรียบเสมือนไร้แล้วซึ่งลมหายใจ ไม่สามารถที่จะกระทำสิ่งใดๆ ได้ เพราะสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่จะเอื้อหรืออำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลทุกคน ทุกชนชั้น ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ หรือแม้กระทั่งบุคคลผู้ต้องรับโทษอยู่ในเรือนจำ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าจะมีการยอมรับหรือบังคับให้มีการใช้สิทธิเสรีภาพนั้นได้มากน้อยแค่ไหน เพียงใด

การลงโทษเป็นการใช้อำนาจบังคับของกฎหมาย ซึ่งย่อมจะสามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สถานที่ เวลา วัฒนธรรมหรือประเพณีของแต่ละสังคม ตลอดจนการยอมรับของประชาชนในของแต่ละประเทศ และการลงโทษที่ดีต้องมีลักษณะเป็นการบังคับไม่ว่าจะบังคับต่อชีวิตและร่างกาย หรือทรัพย์สิน ต่างๆ เหล่านี้ แต่การบังคับโทษจะต้องเป็นไปโดยการให้ความเคารพในหลักสิทธิเสรีภาพหรือหลักสิทธิมนุษยชน³⁸ เพราะการลงโทษที่มีลักษณะเป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมนั้น อาจถือได้ว่าเป็นการละเมิดต่อหลักการขั้นพื้นฐานของประชาชนตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหรือละเมิดต่อหลักสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้แนวความคิดหรือที่มาของสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดนั้น เป็นผลอันสืบเนื่องมาจากการให้การยอมรับสิทธิในขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ที่มนุษย์มีติดตัวอยู่แต่ดั้งเดิม ดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่า “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัวและสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ ของสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพและความยุติธรรม และสันติภาพภายในโลก” ซึ่งแม้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนดังกล่าวจะไม่มีสภาพบังคับหรือหลักเกณฑ์แน่นอน แต่กล่าวไว้เพียงว่าเป็นสิทธิที่ไม่อาจจะโอนให้แก่กันได้ และจะล่วงละเมิดมิได้ ถึงแม้ว่าบุคคลบางประเภทจะถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย ผลอัน

³⁸ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 5 “บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ซึ่งทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้”

เนื่องมาจากได้ปฏิบัติหน้าที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ ระเบียบ หรือกฎหมายของรัฐ³⁹ คือต้องถูกลงโทษ โดยที่การลงโทษนั้น จะหมายความถึงการที่รัฐได้กำหนดสภาวะอย่างหนึ่งอย่างใดแก่บุคคล ซึ่งโดยปกติแล้วเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของบุคคล แต่เป็นการตอบโต้จากการที่บุคคลนั้นได้กระทำความผิดหรือก่ออาชญากรรมขึ้น ซึ่งเป็นอำนาจในการใช้บังคับกฎหมายของรัฐ ซึ่งแน่นอนว่าต้องไปกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ ของบุคคลผู้กระทำความผิดไม่ว่าจะเป็นชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สิน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการยับยั้งอาชญากรรมหรือป้องกันมิให้เกิดการกระทำผิดขึ้นอีกหรือเพื่อป้องกันความสงบสุขของสังคม อีกทั้งเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษหรือผู้กระทำความผิดให้รู้สำนึกในความผิดที่ได้กระทำลงเป็นประการสำคัญ

นอกจากนี้สิทธิเสรีภาพของนักโทษอีกประการหนึ่งคือ สิทธิในการที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือโดยปราศจากการแบ่งแยกในเรื่องต่างๆ อาทิเช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่นๆ อย่างกรณีที่นักโทษที่ได้กระทำความผิดในข้อหาหรือฐานความผิดเดียวกันภายใต้เงื่อนไขที่เหมือนกัน ย่อมจะได้รับการลงโทษหรือการปฏิบัติที่เหมือนกัน โดยจะไม่มีใครคำนึงถึงประวัติที่ผ่านมา และในการปฏิบัติต่อนักโทษเด็ดขาดของเจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปฏิบัติต่อนักโทษอย่างมีมนุษยธรรม อย่างเช่น การใช้เครื่องพันธนาการ สภาพของความเป็นอยู่ในเรือนจำ วิธีการในการลงโทษ การควบคุมตัว การดูแลรักษาพยาบาลในกรณีที่นักโทษเกิดเจ็บป่วยและต้องได้รับการรักษาพยาบาลโดยแพทย์ต่างๆ เหล่านี้ เป็นต้น และนอกจากนี้จะเห็นได้ว่าในสาส์นฉบับต่างๆ ยังได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษไว้ในลักษณะเดียวกันว่า บุคคลหรือนักโทษจะต้องไม่ถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติในการลงโทษด้วยความโหดร้ายไร้ความเมตตาปราณี หรืออย่างต่ำช้า การไม่ถูกบังคับเยี่ยงทาส และการรับการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย และอื่นๆ อีกหลายประการ อาทิเช่น การยอมรับสิทธิในการพัฒนาศักยภาพของนักโทษ การให้โอกาสกลับตนเป็นคนดี การให้สิทธิในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ การยอมรับสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย การติดต่อสื่อสาร

³⁹ ประธาน วัฒนระวานิชย์ และคณะ, สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ ,2529), หน้า 306. อ้างใน วรางคณา สุจริตกุล, นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิตามกฎหมาย, 2534, หน้า 51.

การเยี่ยม ฯลฯ⁴⁰ ซึ่งหลายประเทศได้นำมาถือปฏิบัติแก่นักโทษหรือผู้ต้องขัง เนื่องจากเป็นแนวทางที่เป็นมาตรฐานสากลอันเป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ

โดยคำว่า สิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาด นี้เป็นการขยายความมาจากสิทธิโดยที่ประชุมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปที่ได้ให้การรับรองในเรื่องของสิทธิเสรีภาพจากความเป็นทาส การทรมาน ฯลฯ ซึ่งได้มีผู้ให้ข้อสังเกตว่าไม่ใช่สิทธิของนักโทษเด็ดขาด แต่นักโทษอาจได้รับการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมต่างๆ ได้มากกว่า อย่างกรณีของระบบการลงโทษในบางประเทศ เช่น ฝรั่งเศสได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่านักโทษจะสูญเสียสิทธิเสรีภาพต่างๆ ตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้⁴¹ และในประเทศสหรัฐอเมริกาการรับรองสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดจะมีปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญและคำพิพากษาของศาล ถึงกับมีคำกล่าวไว้ว่า ลูกกรงของเรือนจำไม่สามารถที่จะมาขวางกั้นสิทธิเสรีภาพของนักโทษจากความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญได้ ซึ่งในกรณีของสหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นประเทศที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างกว้างขวาง⁴² เช่นเดียวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาด

ในส่วนของประเทศไทยเรานั้น การรับรองสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาด จากที่ได้มีพัฒนาการมาเป็นระยะเวลาพอสมควร โดยได้ให้การรับรองและคุ้มครองไว้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมาย เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และข้อบังคับของกรมราชทัณฑ์ต่างๆ ตลอดจนแนวทางในการปฏิบัติต่อนักโทษเด็ดขาดก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในฉบับปัจจุบัน โดยอาจแยกพิจารณาเป็นประเภท

⁴⁰ กุลพล พลวัน, สิทธิของผู้ต้องขัง, เอกสารการสอนชุดวิชา กฎหมายเกี่ยวกับงานราชทัณฑ์ (หน่วยที่ 9-15), มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิทยาการจัดการ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539), พิมพ์ครั้งที่ 1 (จำนวน 1,000 เล่ม), หน้า 58-60.

⁴¹ สุรศักดิ์ เมื่อนคำ, เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์กับการเคารพสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง : ศึกษารณียเฉพาะเรือนจำกลางเชียงใหม่, 2542, หน้า 12.

⁴² วรางคณา สุจริตกุล, นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิตามกฎหมาย, 2534, หน้า 51.

ของสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดที่สำคัญได้ 5 ประการ ซึ่งจะทำให้การศึกษาวิเคราะห์โดยอาศัยหลักเกณฑ์ขั้นพื้นฐานของบุคคลตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเป็นลำดับไปดังนี้คือ

3.2.1 สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของนักโทษเด็ดขาด

จากการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 ได้บัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของบุคคลไว้ว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย..." โดยเสรีภาพในชีวิตร่างกายนี้ ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญหรือเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ที่ได้รับการรับรองในสารันรับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ นับแต่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ขององค์การสหประชาชาติ และนอกจากนี้ยังมีแนวความคิดในทางทฤษฎีว่าสิทธิเสรีภาพของนักโทษบางส่วนที่ต้องสูญเสียไปจากการถูกลงโทษ ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังมีสิทธิเสรีภาพบางส่วนที่เหลืออยู่ แต่จะมากหรือน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับแนวความคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แต่ละประเทศจะนำมาใช้

สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของนักโทษเด็ดขาดนั้น จะมีได้ในหลายกรณี แต่ที่สำคัญจะได้แก่สิทธิในการจะไม่ถูกลงโทษอย่างทารุณโหดร้าย เพราะโดยหลักการในขั้นพื้นฐานแล้ว นักโทษนั้นถือเป็นมนุษย์ จึงต้องได้รับการปฏิบัติจากผู้คุมอย่างที่มีมนุษย์ปฏิบัติต่อกัน ถึงแม้ว่านักโทษจะสูญเสียสิทธิเสรีภาพในบางประการไปโดยผลของกฎหมาย และโทษจำคุกนั้นเป็นเพียงการจำกัดเสรีภาพเท่านั้น มิใช่การทำลายหรือลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้น้อยลงไปแต่ประการใด ซึ่งในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองไว้ว่า การจับกุม คุมขังหรือค้นตัวบุคคลไม่ว่ากรณีใดๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย⁴³ จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญจะเห็นว่าสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายนี้ถือเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่สำคัญ และเพื่อเป็นการให้หลักประกันแก่นักโทษผู้ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำจึงได้กำหนดกรอบให้แก่เจ้าพนักงานเรือนจำผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมนักโทษต้องใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติต่อนักโทษอย่างเสมอภาคและชอบธรรม อันจะสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

⁴³รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534, มาตรา 30 วรรคสอง.

ซึ่งหลักปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติได้มีการให้การรับรองสิทธิของนักโทษในเรื่องนี้ โดยกำหนดไว้ว่า “บุคคลใดๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลการปฏิบัติหรือการลงโทษที่ทารุณโหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือด่าซ้ำไม่ได้”⁴⁴ อันแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อนักโทษว่า รัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐจะใช้การลงโทษที่เป็นการทารุณโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมไม่ได้ มิเช่นนั้นจะเป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน มีข้อน่าสังเกตในเรื่องของการปฏิบัติหรือการลงโทษว่า กรณีใดที่จะถือเป็นการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย เนื่องจากไม่มีหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานในการวัด ซึ่งจากการศึกษาจะพบว่า การปฏิบัติที่ถือว่าเป็นการทารุณโหดร้าย จะครอบคลุมถึงลักษณะใน 3 ประการ ดังจะกล่าวต่อไปนี้เป็นคือ

- ก. การใช้เครื่องพันธนาการหรือเป็นการลงโทษเพื่อประจานหรือทำให้ได้รับทุกข์เวทนา
- ข. การใช้วัตถุที่เป็นของแข็งหรืออาวุธทำร้ายนักโทษ
- ค. การลงโทษทางวินัยแก่นักโทษโดยการกระทำต่อร่างกายเพื่อให้ได้รับความเจ็บปวดทรมาน

ในส่วนของ การใช้เครื่องพันธนาการนี้มีข้อที่น่าพิจารณาว่า ก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน การใช้เครื่องพันธนาการนั้นได้มีกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 โดยการห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น หรือเป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตไม่สมประกอบ อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น หรือเป็นบุคคลที่น่าพยายามจะหลบหนีการควบคุมหรือเป็นกรณีที่ถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำ หรือในกรณีที่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ หรือเมื่อรัฐมนตรีเห็นว่าเป็นการจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการ เนื่องจากสภาพของเรือนจำหรือสภาพการณ์ของท้องถิ่นไม่น่าจะปลอดภัย กรณีของการใช้เครื่องพันธนาการเมื่อออกไปนอกเรือนจำและเมื่อรัฐมนตรีเห็นควรนี้ ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้ให้อำนาจแก่พัศดีเป็นเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและมีอำนาจที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น⁴⁵

⁴⁴ปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, มาตรา 5.

⁴⁵พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 14.

จากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีการให้ความคุ้มครองสิทธิของนักโทษในการใช้เครื่องพันธนาการไว้พอควร โดยการไม่อนุญาตให้เจ้าพนักงานเรือนจำใช้เครื่องพันธนาการกับนักโทษ เว้นแต่จะเป็นไปตามกฎหมาย หากพิจารณาอีกมุมมองหนึ่ง จะพบได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวมีลักษณะที่สามารถตีความได้กว้างขวาง ทำให้เกิดช่องว่างของกฎหมายในการหลีกเลี่ยง เพื่อให้เครื่องพันธนาการในการป้องกันการหลบหนีของนักโทษหรือลงโทษนักโทษ อันเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของนักโทษได้ ซึ่งเรื่องนี้กรมราชทัณฑ์มิได้นิ่งนอนใจ และได้มีหนังสือด่วนมาก⁴⁶ถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อนักโทษ เรื่อง การชักซ้อมและปรับนโยบายราชทัณฑ์เกี่ยวกับเรื่องการจัดตรวจว่า ควรผ่อนปรนการใช้ตรวนแก่ผู้ต้องขังให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยคำนึงถึงหลักความปลอดภัยในการควบคุมหลักมนุษยธรรม หลักกฎหมาย ตลอดจนสภาพพจน์ของกรมราชทัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำนักโทษออกไปพิจารณาคดีที่ศาล เพื่อขอให้ศาลพิจารณาว่าจะใช้เครื่องพันธนาการขนาดใดจึงจะเหมาะสมแก่ความจำเป็นในการควบคุม

นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ยังมีหนังสือ⁴⁷ เรื่อง การใช้เครื่องพันธนาการแก่นักโทษ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงความมุ่งหมายในการใช้เครื่องพันธนาการ ซึ่งมีให้ใช้เพื่อการลงโทษทางวินัยแก่นักโทษ และการใช้เครื่องพันธนาการพรว้าเพรื่อ ซึ่งเป็นการขัดต่อนโยบายในการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความหย่อนยานในสมรรถภาพ การปกครอง การแก้ไขพฤติกรรมนิสัย จิตใจนักโทษของเรือนจำ โดยให้ใช้เครื่องพันธนาการเพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองดูแลเรือนจำเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่าในเรื่องนี้กรมราชทัณฑ์ได้มีนโยบายอันแน่ชัด ในการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษ ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการอย่างแจ่มชัด

และในหลักมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ยังห้ามการใช้เครื่องพันธนาการต่างๆ เช่นกุญแจมือ โซ่ ตรวน และเสื้อทรมาน เว้นแต่จะเป็นกรณีเพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างการเคลื่อนย้ายนักโทษ และในกรณีนำนักโทษไปศาล หรือเป็นคำสั่งของแพทย์ให้ใช้ หรือผู้บัญชาการเรือนจำมีคำสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการ ในกรณีที่นักโทษทำ

⁴⁶หนังสือด่วนมากที่ มท. 09005/ว. 156 ลงวันที่ 24 ธันวาคม 2535.

⁴⁷หนังสือที่ มท. 0905/ว. 18 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2536.

ร้ายตัวเองหรือบุคคลอื่น หรือทำลายทรัพย์สิน เมื่อไม่มีทางอื่นใดที่จะสามารถกระทำได้ โดยการสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำในกรณีนี้จะต้องปรึกษาแพทย์ทันทีและรายงานไปยังผู้บังคับบัญชา⁴⁸

ส่วนการใช้อาวุธต่อนักโทษหรือผู้ต้องขังนั้น ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 บัญญัติให้ เจ้าพนักงานเรือนจำสามารถใช้อาวุธได้ นอกจากอาวุธปืน เมื่อปรากฏว่านักโทษกำลังหลบหนี หรือพยายามจะหลบหนีและไม่มีทางจะป้องกันอย่างอื่นนอกจากใช้อาวุธหรือเมื่อนักโทษหลายคนก่อความวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตูรั้วหรือกำแพงเรือนจำหรือเมื่อปรากฏว่านักโทษจะใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น⁴⁹ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการใช้อาวุธกับนักโทษตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในมาตรา 14 ในเรื่องการใช้อาวุธต่อนักโทษดังกล่าวจะเห็นว่าน่าจะเป็นการกระทำที่ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ⁵⁰ที่ว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน เนื่องจากว่ารัฐธรรมนูญได้วางหลักการไว้เป็นการทั่วไปเพื่อให้การตรากฎหมายต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพเป็นประการสำคัญ ส่วนการจำกัดเสรีภาพนั้นเป็นเพียงข้อยกเว้น ซึ่งต้องมีลักษณะบังคับเป็นการทั่วไป ไม่ย้อนหลัง มีความแน่นอนชัดเจน และต้องจำกัดเฉพาะเท่าที่จำเป็นพอสมควรแก่เหตุ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของบุคคลอื่นหรือนักโทษ อีกทั้งไม่เป็นไปตามหลักมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ

โดยที่หลักมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ ได้บัญญัติถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับการลงโทษต่อร่างกาย ขังห้องมืด และการลงโทษที่เหยียดหยามทารุณไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้าแก่ผู้ต้องขังที่ฝ่าฝืนวินัยเป็นอันห้ามขาด⁵¹ เนื่องจากการลงโทษต่อชีวิตร่างกายของนักโทษด้วยการใช้อาวุธ ไม่ว่าจะใช้อาวุธประเภทใด อาจถือได้ว่าเป็นการขัดต่อหลักมาตรฐานขั้นต่ำซึ่งห้ามเด็ดขาด อีกทั้งยังถือเป็นการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม ซึ่งมนุษย์ไม่ควรปฏิบัติต่อกัน

⁴⁸ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ, ข้อ 33.

⁴⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, 2540, หน้า 176-177.

⁵⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534. มาตรา 4.

⁵¹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ, ข้อ 31.

สำหรับการลงโทษทางวินัยแก่นักโทษของประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติ
ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2497กำหนดไว้ว่า เมื่อผู้ต้องขังคนใดกระทำผิดวินัย ให้เจ้าพนักงานเรือนจำผู้มี
หน้าที่ พิจารณาโดยต้องแก้ แล้วลงโทษสถานใดสถานหนึ่งหรือหลายสถาน ดังต่อไปนี้⁵²

- (1) ภาคทัณฑ์
- (2) งดการเลื่อนชั้นโดยไม่มีกำหนดเวลา
- (3) ลดชั้น
- (4) ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยม หรือติดต่อไม่เกิน 3 เดือน เว้นไว้แต่กรณีที่ระบุไว้ใน
มาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เรื่อง สิทธิของจำเลยในการ
ดำเนินกระบวนการพิจารณาทางศาล
- (5) ลดหรืองดประโยชน์หรือรางวัลทั้งหมด หรือแต่บางอย่าง
- (6) ขังเดี่ยวไม่เกิน 3 เดือน
- (7) ขังห้องมืดไม่มีเครื่องหลับนอนไม่เกิน 2 วัน ในสัปดาห์หนึ่งโดยความเห็นชอบของ
แพทย์
- (8) เชี่ยนคราวหนึ่งไม่เกิน 20 ที ในความควบคุมของแพทย์ แต่ห้ามเชี่ยนคราวต่อไป
เว้นแต่จะล่วงพ้นเวลา 30 วัน จากวันที่เชี่ยนคราวที่แล้ว ถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิงห้าม
เชี่ยน
- (9) ตัดจำนวนวันที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุก ตามมาตรา 32 (6)

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในมาตรา
35 จะพบว่า การลงโทษทางวินัยโดยการขังเดี่ยว การขังห้องมืด และการเชี่ยนนั้น เป็นการขัดต่อ
หลักมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษในข้อที่ 31 อย่างชัดเจน และเป็น การลงโทษที่ทารุณ
โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม อันเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของนักโทษตามบท
บัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งควรที่จะได้มีการแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมายหรือระเบียบในเรื่องนี้ เพื่อ
ให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและหลักสากลดังได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ซึ่งจะทำให้เกิดภาพ
ลักษณ์ที่ดีในสายตาของประชาคมโลกว่าประเทศไทยได้ให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ โดยเฉพาะ
สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย ดังที่นานาอารยประเทศได้ให้การรับรอง ซึ่งน่าจะเกิดประโยชน์ทั้งใน

⁵²พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 35.

ด้านการเคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลและภาพรวมของประเทศ อันจะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในระหว่างประเทศที่ได้มีกระแสเรียกร้องให้ปฏิบัติต่อนักโทษอย่างมีมนุษยธรรมมากยิ่งขึ้น อย่างเช่น กรณีการประหารชีวิตด้วยการฉีดยา ซึ่งประเทศไทยได้มีการนำมาพิจารณา และหลายๆ ประเทศได้นำมากำหนดไว้ในกฎหมายภายในเพื่อการลงโทษประหารชีวิต ซึ่งเป็นการให้การยอมรับในหลักสิทธิมนุษยชนในเรื่องของการลงโทษต่อชีวิตร่างกายได้ในระดับที่ก้าวหน้าดีพอสมควร

ดังนั้น จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของนักโทษเด็ดขาด กับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 อีกทั้งหลักการอันเป็นสากลแล้ว จะพบว่ามีข้อที่น่าพิจารณาในเรื่องของเนื้อความตามหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในมาตรา 5 คำว่า "ทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรม" ว่ามีขอบเขตแค่ไหน เพียงใดซึ่งยังไม่ชัดเจนซึ่งก็ขึ้นอยู่กับการตีความ และการลงโทษทางวินัย ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 35 ว่าแท้จริงเป็นอำนาจของใคร เพราะการลงโทษต่อชีวิตร่างกายของนักโทษเด็ดขาดนั้น ถือเป็นสิทธิเสรีภาพสำคัญในขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาประกอบกับแนวความคิด สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมประเพณี หรือการปฏิบัติของแต่ละประเทศว่าอย่างไรจึงจะเหมาะสม

3.2.2 สิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อของนักโทษเด็ดขาด

หากจะกล่าวถึงความเชื่อหรือสติปัญญานั้นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลนั้นก็คงจะไม่ห่างไกลจากความเป็นจริงเท่าใดนัก แต่ทั้งนี้ทุกสิ่งย่อมเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาหรือความเชื่อนี้ โดยที่หลักการในขั้นพื้นฐานแล้ว มนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีความสามารถคิดหรือเชื่อในสิ่งที่ตนพึงพอใจ และปฏิบัติในสิ่งที่ตนชอบ หรือที่ตนคิด ซึ่งในการศึกษานี้จะได้ทำการศึกษาถึงว่าบุคคลหรือนักโทษเด็ดขาดที่ถูกจองจำอยู่ในเรือนจำนั้น เขาได้รับสิทธิเสรีภาพในเรื่องนี้เป็นประการใด และมีกฎหมายให้การรับรองไว้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อในทางศาสนา เสรีภาพในการแสดงออก และเสรีภาพในการได้รับการศึกษาฯ ต่างๆ เหล่านี้ โดยจะเลือกศึกษาเฉพาะแต่หัวข้อที่เห็นว่าน่าสนใจ

โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5)พุทธศักราช 2538 ได้ให้การรับรองในเรื่องของสิทธิเสรีภาพในความคิด ในมาตรา 39 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นโดยการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น...”⁵³ หากพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจะเห็นว่าเป็นการบัญญัติเพื่อความชัดเจนว่าเสรีภาพในมาตรานี้ หมายถึงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลทุกคน ซึ่งรวมถึงนักโทษด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 3.2.1 ว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย อันควรได้รับการปฏิบัติจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ ดังนั้นนักโทษถือได้ว่าเป็นพลเมืองของประเทศ จึงมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น แต่จะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับว่ากฎหมายนั้นจะให้สิทธิแค่ไหนเพียงใด และในวรรค 2 มาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญดังกล่าว ได้บัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ว่า “...การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัว หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน”⁵⁴ ซึ่งในรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ อย่างชัดเจนว่าห้ามไปจำกัดเสรีภาพของบุคคลในเรื่องนี้ แต่เมื่อพิจารณาถึงบุคคลที่เป็นนักโทษเด็ดขาด ก็เป็นที่เข้าใจว่านักโทษนั้นต้องอยู่ในสถานที่คุมขังหรือเรือนจำ อันเป็นสถานที่ในการบังคับโทษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแยกนักโทษออกจากสังคมภายนอกชั่วคราวและเพื่อแก้ไขฟื้นฟูนักโทษหรือบุคคลผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดี จากที่ผ่านๆมานั้นได้มีการอนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าเยี่ยมชมกิจการ และได้มีการสัมภาษณ์นักโทษ ซึ่งทางกรมราชทัณฑ์สังเกตเห็นว่าไม่น่าจะเกิดผลดีแต่ประการใด มีแต่จะเกิดความเสียหาย เช่น การนำข้อความที่สัมภาษณ์นักโทษไปเขียนลงในหนังสือพิมพ์หรือสิ่งพิมพ์ ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของนักโทษในเรือนจำ อันจะนำมาซึ่งความเสียหายและภาพพจน์ที่ไม่ดีงามสำหรับประเทศไทย อีกทั้งจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ระบบการควบคุมปกครองหรืออาจกระทบต่อความมั่นคงของเรือนจำและระบบราชการ เพราะในการประกอบกิจใดๆ ของนักโทษเด็ดขาดนั้นจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ที่มีบัญญัติไว้ ในทางตรงข้ามอาจทำให้นักโทษที่มีสันดานเป็นอาชญา

⁵³รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534. มาตรา 39.

⁵⁴เรื่องเดียวกัน, มาตรา 39 วรรคสอง.

กรเข้าใจว่าการให้สัมภาษณ์เป็นสิ่งที่ดี ซึ่งแท้จริงกลับจะเป็นการยุยงให้นักโทษประกอบอาชญากรรมที่ร้ายแรงมากยิ่งขึ้น

จากกรณีดังกล่าว กรมราชทัณฑ์จึงได้มีการออกกฎระเบียบเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเรือนจำ เกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นของนักโทษ⁵⁵ การให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ของนักโทษ⁵⁶ และการไม่อนุญาตให้ผู้ต้องขังหรือนักโทษให้สัมภาษณ์⁵⁷ ซึ่งเมื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากรมราชทัณฑ์ได้ถือปฏิบัติตามแนวทางที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 39 วรรค 2 อันสอดคล้องและเป็นไปตามความมุ่งหมายและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นประการสำคัญ⁵⁸ และเมื่อพิจารณาในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 จะพบว่าไม่มีการให้การรับรองในเรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ไว้แต่อย่างใด ในทางตรงข้ามกรมราชทัณฑ์ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในเรื่องนี้ แก่นักโทษหลายประการ เช่น การติดต่อกันทางจดหมาย การให้นักโทษได้รับรู้ข่าวสารจากสิ่งพิมพ์ ยกเว้นเป็นสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับปัญหาทางด้านการเมือง สังคมและศาสนา ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลเดียวกัน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น

นอกจากนี้สิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อ ในประเด็นทางศาสนาของนักโทษ เนื่องจากเรื่องศาสนานั้นจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเรือนจำ เนื่องจากสังคมนักโทษนั้น มีความกดดันและความวิตกกังวล ศาสนาจึงมีอิทธิพลและมีบทบาทอย่างมาก ในการขัดเกลอบรรณบ่มนิสัยของนักโทษให้กลับตัวเป็นคนดี เพราะศาสนาเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนให้

⁵⁵ หนังสือที่ 9003/2502 ลงวันที่ 15 ตุลาคม 2502, เรื่อง ผู้ต้องขังเขียนบทความและบทประพันธ์ส่งภายนอกเรือนจำ.

⁵⁶ หนังสือที่ 34/2492 ลงวันที่ 29 เมษายน 2492, เรื่อง ห้ามมิให้ผู้ต้องขังสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์,

⁵⁷ หนังสือด่วนมากที่ มท. 0905/ว. 207 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2524, เรื่อง ไม่อนุญาตให้ผู้ต้องขังให้สัมภาษณ์.

⁵⁸ ประเสริฐ เมฆมณี, คู่มือการราชทัณฑ์ : การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน, (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์ราชทัณฑ์ 2532), หน้า 237-240.

บุคคลทุกคนกระทำแต่ความดี ละเว้นสิ่งชั่ว ซึ่งในเรื่องนี้ทางกรมราชทัณฑ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ จึงได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในทางศาสนาแก่นักโทษ โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ให้แก่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ได้ยึดถือเป็นระเบียบในการปฏิบัติ อาทิเช่น การจัดอาหารให้ผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนา การอบรมศีลธรรมของผู้ต้องขังซึ่งเหลือโทษจำต่อไปอีก 7 วัน การศึกษาและอบรมผู้ต้องขัง การให้ประกอบพิธีและจัดอบรมในวันสำคัญของทางราชการ และศาสนา การให้ผู้ต้องขังเรียนธรรมศึกษาตรี การอบรมศีลธรรมแก่ผู้ต้องขัง และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาอื่น⁵⁹ ต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากระเบียบ ข้อบังคับ และหนังสือของกรมราชทัณฑ์ที่ได้มีประกาศออกมานั้น จะเห็นได้ว่าทางกรมราชทัณฑ์ได้ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของนักโทษในทางศาสนา ซึ่งนักโทษจะได้รับอันถือได้ว่าในการปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์นั้นมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามที่บทบัญญัติรัฐธรรมนูญให้การรับรองในเรื่องของสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อในทางศาสนา แม้ว่าในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์จะไม่มีบัญญัติเรื่องนี้ไว้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็ได้ให้การรับรองที่ดีพอควร

ในข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ยังได้ให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพของนักโทษอันเป็นหลักมูลฐานว่า ในการปฏิบัติต่อนักโทษของเรือนจำนั้น จะต้องไม่มีการจำกัดสิทธิเสรีภาพของนักโทษโดยนำเอาเรื่องของเชื้อชาติ ผิว สี เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่นๆ สัญชาติหรือฐานะทางสังคม ทรัพย์สินหรือสถานะของนักโทษมาเป็นข้ออ้างหรือข้อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพในทางศาสนา โดยจะต้องปฏิบัติต่อนักโทษโดยให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนา และหลักธรรมที่ผู้ต้องขังหรือนักโทษนั้นนับถืออยู่⁶⁰

ในกรณีที่ทางเรือนจำ มีนักโทษนับถือศาสนาเดียวกันจำนวนมากพอสมควร ทางเรือนจำต้องแต่งตั้งหรือจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้แทนทางศาสนานั้นหรือหากจำนวนผู้ต้องขังมีอย่างเพียงพอและสภาพการณ์อำนวย ควรจัดให้มีอนุศาสนาจารย์ทำงานเต็มเวลาราชการและผู้

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315.

⁶⁰ อ้างแล้ว, ข้อ 6.

แทนผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาซึ่งได้รับแต่งตั้งหรือได้รับอนุมัติ จะต้องได้รับอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาโดยสม่ำเสมอและทำการเยี่ยมเยียนผู้ต้องขังเพื่อการศาสนาเป็นการส่วนตัวได้ในเวลาอันสมควร และนักโทษจะต้องไม่ถูกกีดกันในการพบปะกับผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาตรงกันข้าม ถ้าผู้ต้องขังไม่ประสงค์ที่จะรับการเยี่ยมเยียนจากผู้แทนทางศาสนา ก็จำเป็นต้องเคารพในทัศนคติของผู้ต้องขังนั้นอย่างเต็มที่⁶¹ และในการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาของนักโทษ หากกรมราชทัณฑ์สามารถกระทำได้ ก็ควรที่จะดำเนินการหรืออนุญาตให้นักโทษทุกคนปฏิบัติศาสนกิจโดยการเข้าร่วมพิธีการต่างๆ ที่จัดขึ้นในเรือนจำและให้มีหนังสือเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาและหนังสือคำสอนไว้ในครอบครองได้⁶² และทางเรือนจำจะต้องมีการจัดให้นักโทษทุกคนได้ศึกษาต่อเท่าที่นักโทษสามารถจะรับประโยชน์จากการศึกษาได้ รวมทั้งจัดให้มีการจัดสอนทางศาสนาแก่ผู้ต้องขังหากกระทำได้⁶³

จากการศึกษาพบว่า สิทธิเสรีภาพของนักโทษในทางสติปัญญาและความเชื่อในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น การบริหารงานราชทัณฑ์ของประเทศไทยได้ปฏิบัติโดยสอดคล้องตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อกำหนด อีกทั้งมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ขณะเดียวกันแม้ว่าในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2497 จะไม่มีบัญญัติเรื่องนี้อย่างชัดเจน แต่ทางกรมราชทัณฑ์ก็ได้พยายามที่จะให้สิทธิประโยชน์แก่นักโทษในเรือนจำ เท่าที่จะสามารถกระทำได้อันไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมหรือขัดต่อความมั่นคงของประเทศ

3.2.3 สิทธิเสรีภาพในทางการเมืองของนักโทษเด็ดขาด

สิทธิในทางการเมือง ถือเป็นสิทธิที่ได้มีการรับรองไว้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่สำคัญอีกสิทธิหนึ่ง ซึ่งประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด จะบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญ

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 41 (1), (4), (5).

⁶² เรื่องเดียวกัน, ข้อ 42.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 77(1).

ของประเทศไทย ซึ่งจะกำหนดให้ประชาชนทุกคนจะมีสิทธิเสรีภาพและมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐในทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันบุคคลผู้กระทำความผิดและถูกลงโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำ จะมีสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองประการใด อาทิเช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมือง ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือแนวทางในการปฏิบัตินั้นจะให้การรับรองสิทธิเสรีภาพทางการเมืองนี้ในประการใด จึงเป็นข้อที่ต้องพิจารณาต่อไป เนื่องจากนักโทษเด็ดขาดเป็นบุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลังมีคำพิพากษาถึงที่สุด⁶⁴ และบุคคลใดถูกลงโทษจำคุกเนื่องจากได้กระทำความผิด สิทธิเสรีภาพในทางการเมืองที่มีอยู่ก็จะสูญเสียหรือถูกจำกัดไป ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 ได้บัญญัติถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลในทางการเมืองไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิทางการเมือง การใช้สิทธิทางการเมืองให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ⁶⁵ ซึ่งจะเห็นว่าสิทธิทางการเมืองที่รัฐธรรมนูญรับรองให้ จะมีได้แต่เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น แต่สำหรับบุคคลผู้กระทำความผิดหรือนักโทษเด็ดขาด จะถูกจำกัดหรือสูญเสียสิทธิเสรีภาพทางการเมืองไปโดยผลของกฎหมาย และนอกจากนี้นักโทษยังจะถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองโดยการห้ามมิให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง⁶⁶ อีกทั้งสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง⁶⁷ และในพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535. ได้มีกำหนดไว้ในเรื่องคุณสมบัติของผู้เลือกตั้งว่าจะต้องมีใช่เป็นบุคคลผู้ถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาลในวันเลือกตั้ง ทั้งต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน

เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายในประเทศไทย นั้น มิได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองของนักโทษเด็ดขาดไว้แต่ประการใดเลย ทั้งนี้เนื่องจากอาจจะเห็นว่านักโทษนั้นเป็นบุคคลผู้กระทำความผิด ซึ่งถูกแยกออกไปจากสังคม โดย

⁶⁴ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 4(3).

⁶⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534. มาตรา 26.

⁶⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534, มาตรา 110 "บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ ในวันเลือกตั้งเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ... (3) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือคำสั่งที่ขอด้วยกฎหมาย... "

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 113 "บุคคลต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง... (5) ต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกคุมขังอยู่โดยหมายศาล "

ต้องรับโทษอยู่ในเรือนจำ หรือแม้กระทั่งในกรณีที่นักโทษเด็ดขาดพ้นโทษออกมายังคงถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองอันจำกัดด้วยระยะเวลา เช่น ในกรณีของการลงสมัครรับเลือกตั้ง จึงไม่มีการให้การรับรองถึงสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองไว้แต่ประการใดเลยสำหรับนักโทษเด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการรวมตัวกัน ฯลฯ และในทางปฏิบัติกรมราชทัณฑ์ก็ไม่ปรารถนาที่จะให้นักโทษมีสิทธิเสรีภาพทางการเมืองแต่ประการใด เนื่องจากเหตุผลในทางการบริหารในหลายๆประการ เช่น สถานที่ไม่อำนวย การดูแลรักษาความปลอดภัย อีกทั้งอาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับความไม่สงบเรียบร้อยหรือความไม่มั่นคงปลอดภัยภายในเรือนจำ

กล่าวโดยสรุป ไม่ว่าจะในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กฎหมาย แนวทางในการปฏิบัติ และหลักมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ กฎระเบียบต่างๆ ไม่ได้ให้การรับรองในสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองแก่นักโทษเด็ดขาดไว้แต่ประการใด ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า ถึงแม้ในบางประเทศจะมีการให้สิทธิเสรีภาพในทางการเมืองแก่นักโทษเด็ดขาด โดยเฉพาะสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง เช่น สหรัฐอเมริกา⁶⁸ ที่ให้นักโทษมีสิทธิเลือกตั้งยังถูกมีล้าเนาสุดท้ายก่อนถูกลงโทษจำคุก แต่สำหรับประเทศไทยแล้ว เป็นการเหมาะสมที่มีการจำกัดสิทธิเสรีภาพของนักโทษในเรื่องนี้ เพราะประเทศไทยยังขาดปัจจัยในอีกหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นในด้านของความพร้อมหรือการตระหนักในเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย

3.2.4 สิทธิเสรีภาพในทางสังคมของนักโทษเด็ดขาด

สิทธิเสรีภาพในทางสังคม เป็นสิทธิของประชาชนหรือบุคคล ในการได้รับประโยชน์อันรัฐเป็นผู้จัดหาให้ โดยถือเป็นหน้าที่ของรัฐในการที่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยรวม ซึ่งบางกรณีรัฐต้องบังคับให้บุคคลต้องกระทำหรืองดเว้นการกระทำบางอย่างเพื่อการที่จะใช้อำนาจในการบริหารรัฐกิจให้สำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งอาจมีการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลในด้านต่างๆ แต่ก็เท่าที่จำเป็น เหตุนี้รัฐที่มีการปกครองภายใต้กฎหมาย เช่น ประเทศไทยนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรของรัฐกับประชาชนจึงเป็นความ

⁶⁸PALMER, CONSTITUTIONAL RIGHT OF PRISONERS, P. 946 , อ้างใน วรางคณา สุจริตกุล, นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิตามกฎหมาย, 2534, หน้า 103.

สัมพันธ์ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย อันเป็นรูปแบบของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายแม่บทที่สำคัญยิ่งในการบริหารประเทศ

จากการที่บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 ได้ให้การรับรองถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลในทางสังคมไว้หลายประการ เช่น สิทธิเสรีภาพในทางวิชาการ⁶⁹ สิทธิในการได้รับบริการทางสาธารณสุข⁷⁰ สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ⁷¹ สิทธิในการได้รับความคุ้มครองจากรัฐ⁷² ฯลฯ ต่างๆเหล่านี้ถือเป็นสิทธิเสรีภาพในทางสังคมของบุคคล แต่ในส่วนของนักโทษเด็ดขาดนั้นจะมีการให้การรับรองไว้อย่างไร โดยจะได้พิจารณาศึกษาเฉพาะในเรื่องที่เห็นว่าน่าสนใจ เช่น สิทธิในการได้รับการศึกษา และ สิทธิในการได้รับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน ดังจะได้พิจารณาต่อไปนี้เป็น

การศึกษา เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรของประเทศ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพลเมืองของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนักโทษผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะนักโทษในเรือนจำ ยิ่งจำเป็นต้องได้รับการศึกษาอันเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์จะต้องจัดให้มีขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักโทษ เกิดความคิดเพื่อนำไปพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ในการที่จะกลับตนเป็นพลเมืองที่ดีต่อไป ซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ได้กล่าวถึงเรื่องการศึกษาไว้ว่า บุคคลทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้นมูลฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาอบรม หากไม่ขัดต่อหน้าที่ในฐานะที่เป็นประชาชนของประเทศไทย ซึ่งในการศึกษาต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ⁷³ คือ บุคคลผู้เข้าศึกษาจะต้องมีอายุ 8-15 ปี เว้นแต่จะเป็นการสอบเทียบได้⁷⁴ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาบุคคล โดยเฉพาะนักโทษในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เนื่องจากนักโทษส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้มีการศึกษาน้อยหรือด้อยการศึกษา เพื่อที่จะให้นักโทษสามารถอ่านออกเขียนได้ นำไป

⁶⁹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534, มาตรา 40.

⁷⁰เรื่องเดียวกัน, มาตรา 41.

⁷¹เรื่องเดียวกัน, มาตรา 89 ทวิ.

⁷²เรื่องเดียวกัน, มาตรา 68.

⁷³เรื่องเดียวกัน, มาตรา 40.

⁷⁴พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523, มาตรา 6.

พัฒนาเพื่อเกิดทัศนคติที่ดีในการดำรงชีพในเรือนจำ เป็นการใช้เวลาให้มีค่าอันจะเป็นประโยชน์ต่อนักโทษนั้น⁷⁵

นอกจากนี้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้กล่าวถึงการศึกษาของนักโทษในการได้รับการศึกษาว่าเป็นอำนาจของอธิบดีในการออกข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาและอบรมนักโทษ โดยที่อุปการณในการศึกษาอบรมนั้นรัฐหรือกรมราชทัณฑ์จะเป็นผู้จัดหาให้ หรือนักโทษจะจัดหาเองก็ได้ ในกรณีที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานเรือนจำ⁷⁶ ประกอบกับความมุ่งหมายที่จะให้นักโทษได้รับสิทธิเสรีภาพในการศึกษาอบรม กรมราชทัณฑ์ได้ออกเป็นระเบียบ⁷⁷ ข้อบังคับ⁷⁸ และมีคำสั่งเป็นหนังสือ⁷⁹ ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้จัดให้นักโทษมีการศึกษาตลอดมา จนกระทั่งปัจจุบันนักโทษมีความตื่นตัวในการศึกษามาก ดังปรากฏในรายงานประจำปี พ.ศ. 2528 มีนักโทษเข้าศึกษาในโครงการของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา เป็นจำนวนถึง 99 คน และในเรือนจำที่เปิดสอนในระดับมัธยมชั้นปีที่ 3 อีก 17 แห่ง มีผู้ต้องขังสอบไล่ได้ในระดับมัธยมร้อยละ 93.50⁸⁰

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ยังได้กล่าวถึงเรื่องการศึกษาของนักโทษหรือผู้ต้องขังไว้ว่า เรือนจำต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคน ได้ศึกษาต่อเท่าที่ผู้ต้องขังจะสามารถรับประโยชน์จากการศึกษาได้ รวมทั้งการจัดสอนศาสนาแก่ผู้ต้องขังเท่าที่จะทำได้ โดยการให้การศึกษแก่ผู้ต้องขังที่อ่านหนังสือไม่ออก และผู้ต้องขังวัยหนุ่ม โดยเป็นการศึกษาในภาคบังคับและทางเรือนจำหรือฝ่ายบริหารจะต้องให้การดูแลเป็นพิเศษอย่าง

⁷⁵มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, เอกสารการสอนชุดวิชา การบริหารงานยุติธรรม, (โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2527), หน้า 569. อ้างแล้ว, หน้า 122-123.

⁷⁶พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 27, 28.

⁷⁷ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 2/2499 เรื่อง ห้องสมุดของเรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ.

⁷⁸ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ (ฉบับที่ 8) ลงวันที่ 11 กันยายน 2483 เรื่อง การศึกษาและอบรมผู้ต้องขัง,

⁷⁹หนังสือที่ 60/2504 เรื่อง การศึกษาของผู้ต้องขัง., หนังสือที่ มท. 0904/ว.61 เรื่อง ปัญหาอุปสรรคการศึกษาของผู้ต้องขัง., หนังสือที่ มท. 1005/ว. 32 เรื่อง ให้จัดทำประวัติย่อผู้ต้องขังมีวุฒิการศึกษา.

⁸⁰อ้างแล้ว, หน้า 125.

ใกล้ขีด โดยต้องจัดให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาของชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขังที่อาจต้องการศึกษาต่อภายหลังจากที่พ้นโทษ⁸¹

ประเทศไทยเราปัจจุบัน นับว่ามีจำนวนนักโทษในเรือนจำในอัตราค่อนข้างสูง จึงทำให้นักโทษอยู่กันอย่างแออัด ปัญหาการเจ็บป่วยย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา อีกทั้งปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัย และโรคระบาด ที่จะเกิดขึ้นแก่นักโทษเหล่านั้น การดูแลรักษาจากแพทย์ของกรมราชทัณฑ์ย่อมจะเป็นไปอย่างล่าช้าหรืออาจไม่ทั่วถึง เนื่องจากการที่จำนวนนักโทษมีมากไม่สะดวกสบายอย่างเช่นบุคคลธรรมดา อีกทั้งสถานที่ที่มีจำกัด นักโทษจึงต้องตกอยู่ในสภาวะที่ต้องจำทน รัฐในฐานะเป็นผู้บังคับโทษจึงต้องมีหน้าที่ในการจัดให้มีบริการทางการแพทย์แก่นักโทษให้เทียบเท่ากับบุคคลธรรมดาที่อยู่ภายนอกเรือนจำ อันเป็นการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันถึงแม้ว่านักโทษเด็ดขาดเหล่านั้นจะเป็นบุคคลผู้กระทำความผิด แต่ก็ยังมีฐานะเป็นพลเมืองของประเทศอยู่ รัฐจึงต้องให้การคุ้มครองดูแลในเรื่องนี้

จากการที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในการได้รับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน เพื่อการที่รัฐจะได้ดำเนินการให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยจัดให้มีบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและให้ผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่า ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ⁸² อันเป็นการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของนักโทษในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ และนอกจากนี้ยังให้การรับรองไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2523 ระเบียบกรมราชทัณฑ์ หนังสือ กฎกระทรวงมหาดไทย โดยสามารถพิจารณาได้ใน 3 กรณีดังนี้คือ

(ก)กรณีของการตรวจแรกจับ ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กำหนดไว้ว่า ให้แพทย์ตรวจอนามัยของนักโทษผู้ที่ถูกรับตัวเข้าไว้ใหม่⁸³ คือเป็นนักโทษใหม่ที่เพิ่งรับตัวเข้ามาควบคุมภายในเรือนจำทุกคนจะต้องได้รับการตรวจสุขภาพ เพื่อเป็นการป้องกันโรคติดต่อหรือเพื่อตรวจดูสุขภาพความแข็งแรงของร่างกายนักโทษนั้น ประกอบกับมีกฎกระทรวง

⁸¹ อ่างแล้ว, ข้อ 77.

⁸² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534, มาตรา 41.

⁸³ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 10.

มหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 กำหนดให้แพทย์ต้องทำการตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับไว้ใหม่ในวันรับตัวนั้น ถ้าหากแพทย์ไม่อาจมาตรวจอนามัยผู้ต้องขังในวันนั้นได้ ก็ให้มาตรวจในวันอื่นโดยเร็ว และเมื่อแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บจักต้องมีการรักษาพยาบาล หรือมีโรคติดต่อซึ่งจะลุกลามเป็นภัยแก่ผู้อื่น ให้แพทย์ชี้แจงหรือแนะนำการปฏิบัติแก่แพทย์ โดยให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะต้องพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลนักโทษนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บ ซึ่งจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำให้แพทย์แจ้งต่อแพทย์และทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ ในรายงานนั้นให้ชี้แจงอาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรคหรือชนิดของการเจ็บป่วย และสถานรักษาพยาบาลนอกเรือนจำที่เห็นควรให้จัดส่งตัวนักโทษนั้นไปทำการรักษา

ในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันที่รับตัวผู้ต้องขังไว้ใหม่ และเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการป่วยเจ็บ จำต้องรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อจะลุกลามเป็นภัยร้ายแรงแก่ผู้อื่น ให้จัดแยกผู้ต้องขังนั้นจากผู้ต้องขังอื่น หรือจัดส่งสถานพยาบาลของเรือนจำรอการตรวจของแพทย์ต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นหรือสงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนัก ให้รีบแจ้งแพทย์และผู้บัญชาการเรือนจำทราบ ในระหว่างรอคอยแพทย์และคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็นจำเป็นให้ติดตามขอการสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพในทางใช้วิชาแพทย์ที่ใกล้เคียงที่สุด และหากเห็นว่าจะจัดการดังนั้นไม่ได้ให้แพทย์ช่วยเหลือโดยประการอื่นเท่าที่เห็นจำเป็น⁸⁴

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้วางแนวทางในการปฏิบัติต่อนักโทษใหม่ที่เพิ่งรับเข้ามาควบคุมตัวในเรือนจำ ในกรณีที่นักโทษใหม่นั้นเจ็บป่วยหรือมีอาการที่น่าสงสัยว่าจะมีโรคติดต่อติดตัวเข้ามายังเรือนจำไว้อย่างละเอียด ซึ่งในทางปฏิบัติจริงๆ ทำได้ยาก ในการที่จะให้แพทย์ตรวจนักโทษใหม่ทุกคน เพราะบุคลากรทางการแพทย์ของ

⁸⁴ประกาศกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479.(ฉบับที่ 2) ส่วนที่ 3 เรื่อง การรับตัวผู้ต้องขัง,(45 ร.จ. ตอนที่ 6 ลงวันที่ 26 เมษายน 2480), ข้อ 38, 39.

ประเทศไทยขาดแคลนเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในกรมราชทัณฑ์ ดังนั้นทางที่เป็นไปได้จึงอาจให้บุคลากรชั้นรองลงมาทำหน้าที่ดังกล่าวหรือแม้แต่ในกรณีที่บุคลากรทางการแพทย์ขาดแคลนจริงๆ จำต้องใช้เจ้าพนักงานช่วยกันดูแล หากมีปัญหาเช่น มีความสงสัยโรคติดต่อหรือนักโทษเจ็บป่วยร้ายแรง จึงขอความช่วยเหลือจากแพทย์ ซึ่งอาจเป็นแพทย์เรือนจำตามระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำของกระทรวงสาธารณสุข หากเป็นกรณีที่นักโทษเจ็บป่วยและจำเป็นต้องส่งตัวออกไปรับการรักษานอกเรือนจำ เป็นหน้าที่ของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ในการอนุญาต⁸⁵ ซึ่งถือเป็นดุลพินิจของอธิบดีกรมราชทัณฑ์

(ข) กรณีปกติ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้กำหนดให้ผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บหรือเป็นหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามสมควร และในกรณีที่แพทย์ผู้ทำการตรวจรักษานักโทษยื่นรายงานแสดงความเห็นว่า นักโทษคนใดมีการเจ็บป่วยและถ้าหากรักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้นักโทษผู้เจ็บป่วยนั้นไปรับการรักษาตัวในสถานพยาบาลอื่นนอกเรือนจำก็ได้ โดยในการอนุญาตดังกล่าวอธิบดีกรมราชทัณฑ์สามารถกำหนดเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดแล้วแต่จะเห็นสมควร ซึ่งการที่ให้นักโทษไปรับการรักษาตัวภายนอกเรือนจำดังกล่าวมิให้ถือว่านักโทษผู้เจ็บป่วยพ้นจากการคุมขัง และถ้านักโทษนั้นหลบหนีไปเสียจากสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ไปอยู่รักษาตัว ให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการคุมขัง⁸⁶

เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในเรื่องการเจ็บป่วยกรณีปกติ จะพบว่าปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับกรมราชทัณฑ์ คือปัญหาเรื่องการเจ็บป่วยของนักโทษ จากที่การบริหารงานราชทัณฑ์นั้นมีหลักเกณฑ์และเป็นที่ยอมรับตามหลักทฤษฎีวิทยา เรื่องเหล่านี้จะปล่อยไปตามยถากรรมไม่ได้ ซึ่งกรณีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎกระทรวงที่ใช้บังคับอยู่ก็มีความเหมาะสมตามยุคสมัย แม้ว่าจะยังมีได้มีการแก้ไขก็ตาม หลักการที่วางไว้เป็นแนวทางการปฏิบัติ ก็ได้มีการปรับปรุงวิธีการให้ทันกับความก้าวหน้าทางการแพทย์พอสมควร อันถือเป็นการดำเนินงานที่ถูกต้องตามหลักวิชาการที่ดีพอควร⁸⁷

⁸⁵ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479. มาตรา 30.

⁸⁶ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 29,30.

⁸⁷ กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479, ข้อ 66,74.

ดังนั้นจะเห็นว่าเมื่อศึกษาวิเคราะห์พระราชบัญญัติและกฎกระทรวงแล้วจะพบว่า กฎหมายได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ครอบคลุมทุกกระบวนการ กล่าวคือ การรับรองสิทธิเสรีภาพในทางสังคมอย่างเช่น สิทธิในการศึกษา และสิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล ดังกล่าวเป็นตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ และหลักปฏิบัติอันเป็นสากล ถือว่ามี การให้การรับรองสิทธิขั้นมูลฐานในการได้รับการบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน ซึ่งนักโทษยังได้รับการบริการที่ดี และมีการป้องกันความปลอดภัยได้อย่างครบถ้วน อีกทั้งด้านการของการอนามัย การสุขาภิบาลเรือนจำ การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วย ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่านักโทษยังคงได้รับสิทธิ

ข้อสังเกต จากการศึกษาดังกล่าวมาข้างต้นนั้น แม้ว่าในกฎหมายและระเบียบปฏิบัติของเรือนจำที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแก่นักโทษ จะได้ระบุไว้อย่างครบถ้วนดังที่กล่าวมาแต่ในความเป็นจริง โดยเฉพาะเรื่องยา เนื่องจากยาที่ทางเรือนจำแจกให้นักโทษฟรีนั้น เป็นยานัดสีชมพูซึ่งเสื่อมคุณภาพแล้วหรือเป็นยาที่กระทรวงสาธารณสุขประกาศห้ามใช้ เช่น ยาคลอแรม ส่วนยาประเภทอื่นๆ นั้น ผู้ป่วยต้องหาซื้อเอง อุปกรณ์และเครื่องมือทางการแพทย์ก็อยู่ในสภาพเก่า เสื่อมคุณภาพ เช่น เข็มฉีดยาที่ใช้แล้ว(หัวพลาสติก) โดยทั่วไปจะใช้เพียงครั้งเดียว แต่ในเรือนจำจะนำมาใช้หลายครั้งจนเสื่อมคุณภาพจริงแล้วจึงจะเปลี่ยนใหม่⁸⁸ ซึ่งหากเป็นดังนี้กรมราชทัณฑ์น่าจะได้มีการแก้ไขในเรื่องนี้

(ค) กรณีจำเป็นและฉุกเฉิน จะเป็นกรณีที่นักโทษหรือผู้ต้องขังมีอาการป่วยมากจนอาจถึงแก่ชีวิต ถ้าไม่นำตัวออกไปรักษาภายนอกเรือนจำอย่างทันท่วงที เพื่อให้การดูแลรักษาพยาบาลนักโทษเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและกฎหมาย เพื่อมนุษยธรรม กรมราชทัณฑ์จึงได้วางแนววิธีการปฏิบัติไว้ในระเบียบและหนังสือที่ออกโดยกรมราชทัณฑ์⁸⁹ ดังมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้คือ

⁸⁸ กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม สหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน, นักโทษเขามิใช่คนหรือ, จุดสาร, 28 เมษายน 2523. อ้างใน วรางคณา สุจริตกุล, นักโทษ เด็ดขาดกับสิทธิตามกฎหมาย, 2534, หน้า 110.

⁸⁹ ประเสริฐ เมฆมณี, คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์เรียงมาตรา, กรุงเทพฯ : บพิตรการพิมพ์, 2526, หน้า307-321.

1. ระเบียบกรมราชทัณฑ์ (ฉบับที่ 6) เรื่องการอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ลงวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2480
2. ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการควบคุมผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ออกไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำ พ.ศ. 2521 ลงวันที่ 22 ธันวาคม 2521
3. หนังสือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย ที่ 134/2481 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 เรื่อง กำชับไม่ให้ผู้ต้องขังที่ป่วยและไม่ป่วยปะปนกัน ฯลฯ

โดยกรมราชทัณฑ์ได้มีคำสั่งเป็นหนังสือ เพื่อให้มีการปฏิบัติต่อนักโทษที่เจ็บป่วย ให้ได้รับการดูแลรักษาพยาบาล ซึ่งจะครอบคลุมในหลายๆ เรื่อง เช่น การป้องกันโรคระบาด การดูแลรักษานักโทษที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ การแยกขังผู้ป่วยโรคเอดส์ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ป่วย ซึ่งโดยปกติแล้ว พระราชบัญญัติราชทัณฑ์จะให้อำนาจแก่อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ที่จะอนุญาตให้นักโทษหรือผู้ต้องขังไปรับการรักษาตัวภายนอกเรือนจำที่ใดก็ได้ และมีคำสั่งศาลฎีการองรับอำนาจดังกล่าวนี้คือ "ผู้ต้องขังตามคำพิพากษาให้จำคุก อาจร้องขอต่ออธิบดีให้อนุญาตออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำได้ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์"⁹⁰ และ "ในกรณีที่จำเลยต้องคำพิพากษาให้จำคุก และเกิดเจ็บป่วยในเรือนจำระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดนั้น มีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 30 ให้อำนาจอธิบดีอนุญาตให้ไปรักษาตัวนอกเรือนจำได้"⁹¹

นอกจากนี้ในข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลนักโทษหรือผู้ต้องขังโดยแพทย์ไว้ในข้อ 22, 24, 25, 26⁹² โดยจะพิจารณาเป็นลำดับไป ดังนี้ คือ

⁹⁰ คำสั่งศาลฎีกาที่ 163/2496.

⁹¹ คำสั่งศาลฎีกาที่ 54/2503.

⁹² ผู้สนใจศึกษาในรายละเอียดโปรดทำการศึกษาใน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง, กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย. ไม่ระบุปีที่พิมพ์. หน้า 17-21.

ข้อ 22

- (1) เรือนจำทุกแห่งพึงจัดให้มีแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับตรวจรักษาอย่างน้อย 1 นาย ซึ่งควรมีความรู้ทางโรคจิตบ้าง การบำบัดรักษาในเรือนจำควรให้สอดคล้องกับโครงการบริหารงานสาธารณสุขแห่งชาติ ทั้งนี้ ควรจะรวมการวิเคราะห์ทางจิต และให้การรักษาแก่บุคคลที่จิตพิการด้วย
- (2) ผู้ต้องขังมีอาการป่วยที่ต้องใช้แพทย์ผู้ชำนาญเฉพาะโรครักษา ควรจะได้ย้ายไปรักษาตัวยังโรงพยาบาลเรือนจำเฉพาะโรคนั้น หรือส่งไปโรงพยาบาลอื่นๆ เรือนจำที่มีโรงพยาบาลควรจัดให้มีเวชภัณฑ์และอุปกรณ์การบำบัดรักษาอย่างครบถ้วน พร้อมทั้งคณะนายแพทย์และเจ้าหน้าที่ที่ฝึกฝนมาดีแล้ว
- (3) จัดให้มีทันตแพทย์เป็นผู้บำบัดรักษาโรคฟันแก่ผู้ต้องขัง

ข้อ 24

แพทย์จะต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกคนโดยมิชักช้า นับแต่แรกจับตัวไว้ในเรือนจำ และตรวจอีกเป็นครั้งคราวภายหลังจากที่ได้รับตัวแล้วตามความจำเป็น เพื่อที่จะได้ทราบว่า ผู้ต้องขังคนใดป่วยเป็นโรคทางกายหรือทางจิตอย่างไรบ้าง แล้วจะได้ให้การบำบัดรักษา ถ้าป่วยหรือสงสัยว่าป่วยเป็นโรคติดต่อก็จะได้แยกไว้ กับถ้าตรวจพบข้อบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ อันจะเป็นอุปสรรคต่อการปรุงแต่งแก้ไขผู้ต้องขังนั้น ก็จะต้องบันทึกแจ้งไว้ตลอดจนทำการวินิจฉัยความสามารถทางร่างกาย ในการทำงานของผู้ต้องขังแต่ละคนไว้ด้วย

ข้อ 25

- (1) แพทย์จะต้องตรวจสุขภาพทางกายและจิตของผู้ต้องขัง และควรตรวจผู้ต้องขังที่ป่วยและที่ร้องทุกข์ว่าป่วยเป็นประจำวัน ตลอดถึงผู้ต้องขังที่ควรจะได้รับ ความเอาใจใส่จากแพทย์เป็นพิเศษ
- (2) เมื่อสุขภาพทางกายหรือจิตใจของผู้ต้องขังคนใดเป็นหรือจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรง อันเนื่องมาจากการที่จะต้องถูกคุมขังต่อไปหรือจากภาวะต่างๆ ของการคุมขังนั้น ให้แพทย์รายงานผู้บัญชาการเรือนจำทราบ

ข้อ 26

(1) แพทย์จะต้องตรวจตราและเสนอคำแนะนำไปยังผู้บัญชาการเรือนจำเป็นปกติ
ในกรณีต่อไปนี้

- (ก) ปริมาณ คุณภาพ การปรุงและจัดเลี้ยงอาหารผู้ต้องขัง
- (ข) อนามัย ความสะอาดของเรือนจำและของผู้ต้องขัง

- (ค) การสุขาภิบาล การให้ความอบอุ่น แสงสว่างและการระบายอากาศของเรือนจำ
- (ง) ความเหมาะสมและความสะอาด เครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง
- (จ) การจะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับเกี่ยวกับพลศึกษา และกีฬา ในกรณีไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้ฝึกควบคุมโดยเฉพาะ

(2) ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องพิจารณารายงานและคำแนะนำของแพทย์ซึ่งเสนอตามข้อ 25 และข้อ 26 หากเห็นพ้องด้วยก็ให้ดำเนินการทันที เพื่อให้ข้อเสนอนี้ของแพทย์บังเกิดผล หากไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ที่ผู้บัญชาการเรือนจำจะดำเนินการได้ หรือผู้บัญชาการเรือนจำไม่เห็นด้วย ก็ให้รีบเสนอความเห็นของตนรวมทั้งคำแนะนำของแพทย์ ไปให้ผู้บังคับบัญชาเหนือตนพิจารณาต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายและแนวทางในการปฏิบัติในเรือนจำของประเทศไทย จะพบว่ามี การปฏิบัติที่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง อีกทั้งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้ให้การรับรองในสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดอันสอดคล้องเป็นไปตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในระดับที่ดีพอควร เช่น สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการฝึกอาชีพ และสิทธิในการได้รับบริการทางสาธารณสุข ฯลฯ อันเป็นสิทธิและเสรีภาพที่มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่มีบางกรณีที่มีการปฏิบัติต่อนักโทษนั้นยังไม่อยู่ในขั้นที่ได้มาตรฐาน เช่น การให้ยารับประทานฟรีกรณีเรือนจำจัดหาให้ นั้น น่าที่จะได้มีการปรับปรุงคุณภาพของยา จึงทำให้การบริหารงานด้านนี้ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ตลอดจนทำให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของนักโทษต้องลดน้อยลงไปด้วย ซึ่งทางกรมราชทัณฑ์จะต้องหามาตรการในการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3.2.5 สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจของนักโทษเด็ดขาด

ดังได้กล่าวมาข้างต้นในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 3.1.5 เรื่องสิทธิเสรีภาพของบุคคลทั่วไป มิใช่ นักโทษเด็ดขาด บุคคลเหล่านั้นย่อมมีสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ตรงกันข้ามกับนักโทษซึ่งเป็นบุคคลที่กระทำความผิดและถูกแยกตัวออกจากสังคม จึงทำให้สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจที่เคยมีถูกจำกัดลงโดยผลของกฎหมาย แต่เนื่องจากเป็นสิทธิเสรีภาพในขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคนที่เป็น

พลเมืองของประเทศ รวมทั้งนักโทษเด็ดขาดที่อยู่ในเรือนจำ ซึ่งนักโทษจะมีสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจเพียงใด อาทิเช่น สิทธิในทรัพย์สิน⁹³ สิทธิในการได้รับค่าเวรคืน⁹⁴ สิทธิในการจะไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน⁹⁵ ฯลฯ โดยจะเลือกศึกษาเฉพาะสิทธิในการจะไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน เนื่องจากจะมีความเกี่ยวข้องกับนักโทษมากกว่าสิทธิอื่นๆ

การใช้แรงงานนักโทษ ในอดีตนั้นถือเป็นการลงโทษชนิดหนึ่ง ที่ควบคู่ไปกับโทษจำคุก และได้มีพัฒนาการที่เปลี่ยนไป มุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูสภาพของนักโทษเพื่อให้กลับตนเป็นคนดี จึงทำให้การปฏิบัติต่อนักโทษโดยการใช้แรงงานเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเป็นการฝึกอาชีพและใช้แรงงานนักโทษ ทำให้นักโทษได้ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการทำงานและนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษ อันเป็นประโยชน์แก่สังคมและตัวนักโทษ⁹⁶ ซึ่งปัจจุบันการใช้แรงงานนักโทษได้มีการให้ความคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญและในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 อีกทั้ง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ ของกรมราชทัณฑ์ และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งวางหลักเกณฑ์ในการทำงานของนักโทษไว้หลายประการ เช่น งานที่ให้นักโทษทำนั้นจะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมาน โดยจะต้องได้รับการอนุญาตจากแพทย์ให้ทำงานนั้นได้ และไม่เกินกำลังของนักโทษตามชั่วโมงทำงานปกติ อันเป็นงานที่คงไว้เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถของนักโทษในการที่จะออกไปประกอบอาชีพทำมาหากินโดยสุจริต โดยให้สามารถเลือกที่จะทำงานที่ตนถนัดได้ เพราะเมื่อพ้นโทษออกไปจะสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงชีพในทางสุจริต

ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กำหนดให้ นักโทษเด็ดขาดต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ⁹⁷ หากพิจารณาถ้อยคำดังกล่าวจะเห็นว่า มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการทำงานของนักโทษเด็ดขาดไว้ในลักษณะที่เป็นการลงโทษ อันเป็นการบริหารงานราชทัณฑ์ ในลักษณะที่มุ่งจะให้นักโทษเด็ดขาดทำงานและฝึกอาชีพเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการจำกัด

⁹³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534. มาตรา 37.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 38.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 35.

⁹⁶ ประเสริฐ เมฆมณี, หลักทัณฑ์วิทยา, หน้า 475.

⁹⁷ อ่างแล้ว, มาตรา 22.

ขอบเขตไว้เฉพาะแต่นักโทษเด็ดขาด อันอยู่ภายใต้กรอบของกฎกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ดังมีรายละเอียดดังนี้ คือ

งานที่จัดให้นักโทษเด็ดขาดทำให้อำนาจถึงผลในทางเศรษฐกิจ⁹⁸ อันเป็นงานที่มุ่งหาผลประโยชน์ ซึ่งมีเจ้าพนักงานบางคนมุ่งหวังผลงานทางรายได้เป็นสำคัญทำให้ละเลยงานหลักของราชทัณฑ์ที่มุ่งเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู ฝึกอาชีพแก่นักโทษ และเพื่อให้นักโทษสามารถกลับตัวเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ บางครั้งถึงกับเร่งทำงานเพื่อรับผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้น โดยให้นักโทษทำงานเกินเวลาหรือข่มขู่ลงโทษ⁹⁹ อันเป็นการทรมานนักโทษนั้น บางครั้งอาจถึงกับทำให้มีการเจ็บป่วยได้

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงการใช้แรงงานนักโทษว่า งานที่ให้นักโทษทำนั้นจะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้หลบจำ และในการทำงานนักโทษจะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ โดยต้องผ่านการตรวจวินิจฉัยของแพทย์ และต้องเป็นงานที่มีประโยชน์แก่นักโทษผู้ที่ทำงานนั้น ตามวันเวลาทำงานปกติของบุคคลทั่วไป อันจะเป็นการเพิ่มพูนความสามารถของนักโทษในการนำไปประกอบหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เมื่อพ้นโทษ และต้องให้นักโทษสามารถเลือกทำงานที่ตนถนัดได้ ซึ่งเป็นอาชีพที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของเรือนจำในเรื่องของการรักษาระเบียบวินัย¹⁰⁰ และอีกหลายๆ ประการ เช่น เรือนจำต้องดำเนินการในการจัดให้นักโทษทำงานโดยอยู่ในความควบคุม การให้การดูแลรักษานักโทษเมื่อเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน การกำหนดชั่วโมงทำงาน และการจัดให้มีวันหยุดพักผ่อนประจำสัปดาห์ อีกทั้งต้องจ่ายค่าแรงในการทำงานอย่างยุติธรรม ต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น

⁹⁸ กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 50.

⁹⁹ วิสัย พฤกษะวัน, คำอธิบายพระราชบัญญัติราชทัณฑ์, กรุงเทพฯ : หจก. ทิพย์อักษร, พิมพ์ครั้งที่ 2 , 2534. หน้า 138.

¹⁰⁰ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ (STANDARD MINIMUM RULE FOR THE TREATMENT OF PRISONERS AND RELATED RECOMMENDATION), ข้อ 71.

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นักโทษยังไม่สูญเสียสิทธิเสรีภาพในทางสังคมตามรัฐธรรมนูญ ดังที่ได้ศึกษามาข้างต้น แต่มีข้อสังเกตในบางประการในเรื่องของการใช้แรงงานนักโทษตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในมาตรา 22 ที่กำหนดให้นักโทษต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งกรณีที่น่าที่จะเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของนักโทษในเรื่องสิทธิในการที่จะไม่ถูกเกณฑ์แรงงานตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งปัญหาเรื่องนี้ กรมราชทัณฑ์น่าจะได้มีการแก้ไขเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ และสอดคล้องกับการปฏิบัติที่เป็นสากล โดยน่าที่จะได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ในเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อไป

3.3 ขอบเขตและข้อจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล

จากการพิจารณาศึกษาถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพของบุคคลและนักโทษเด็ดขาด ในหลายๆประการดังกล่าวข้างต้นนั้น เพื่อทราบถึงการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ ซึ่งถือเป็นประโยชน์อันบุคคลผู้อยู่ได้อำนาจปกครองพึงได้รับ ไม่ว่าจะเป็สิทธิเสรีภาพที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมหรือที่กฎหมายได้กำหนดให้มีการรับรองภายหลัง ซึ่งทุกสิ่งย่อมมีสัจธรรมในตัวเอง ไม่เว้นแม้กระทั่งเสรีภาพซึ่งหากไม่มีการกำหนดขอบเขตหรือข้อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพ แน่แน่นอนว่าสภาพของความโกลาหลวุ่นวายย่อมปรากฏให้เห็นเป็นแน่

ดังนั้น เมื่อมีการให้การรับรองและความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการให้ นั้น ถือเป็นประโยชน์หรือสิทธิอันบุคคลพึงได้รับแต่เพียงฝ่ายเดียว ฝ่ายผู้ให้ก็ต้องมีการจำกัดในสิ่งที่ให้ เจกเช่นเดียวกับการที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่บุคคลผู้อยู่ได้ปกครองฉันใดก็ฉัน นั้น ย่อมต้องมีการจำกัด เพราะสิทธิและเสรีภาพนั้น ถ้าหากไม่มีการจำกัดขอบเขตของการใช้ เสียเลย สภาพจะอนาธิปไตย ก็จะปรากฏให้เห็นในลักษณะเช่นเดียวกับในสมัยที่มนุษย์ยังอยู่ใน สังคมที่ป่าเถื่อน เนื่องจากทุกคนจะใช้เสรีภาพที่ตนมีอย่างเต็มที่ อันอาจจะก่อให้เกิดมีการกระทำ ละเมิดต่อชีวิต ทรัพย์สิน ร่างกายของบุคคลอื่น และผู้ที่มีความแข็งแรงหรืออดทนกว่าเท่านั้นที่ จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นได้ ส่วนผู้ที่อ่อนแอย่อมตกเป็นผู้รับใช้และต้องถูกจำกัดอำนาจที่มี อัน จะเกิดสภาพที่ไร้เสรีภาพ ดังนั้น การที่บุคคลได้เข้ามาวมกันเป็นสังคมและให้การยอมรับอำนาจ ที่เหนือตนเอง ยอมอยู่ภายใต้การปกครองหรืออำนาจทางการเมืองที่เหนือตน ในรูปการปกครอง แบบต่างๆ ก็เพื่อให้อำนาจสูงสุดนั้นอยู่เหนือตน โดยทุกคนจะทำหน้าที่ในการตัดสินใจในการใช้ อำนาจปกครอง คอยรักษากฎกติกาเพื่อไม่ให้ผู้ที่แข็งแรงกว่าใช้เสรีภาพอย่างไม่จำกัดรังแกบุคคล

ผู้ที่อ่อนแอกว่า¹⁰¹ โดยเหตุที่รัฐถือเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าผู้อยู่ใต้ปกครอง มีฐานะเป็นผู้ปกครอง จึงต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ ระเบียบต่างๆ ขึ้นมา เพื่อการบังคับใช้กับเสรีภาพในของแต่ละบุคคล อันเป็นการจำกัดการที่บุคคลจะใช้เสรีภาพ โดยการแทรกแซงและเป็นสิ่งอันสำคัญยิ่ง และรัฐเองก็จะไม่กระทำการละเมิดในเสรีภาพของบุคคลผู้อยู่ใต้ปกครองอันเป็นหลักการของนิติรัฐ ที่ประเทศในทางตะวันตกใช้เรียกรัฐประเภทหนึ่ง ที่ยอมให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในขั้นพื้นฐานของประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ อันจะสามารถแบ่งได้เป็นประเภทดังที่ได้กล่าวมาในหัวข้อ ที่ 3.1

สาเหตุที่รัฐต้องเข้ามาจัดการดำเนินการเพื่อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล นั้น มีวัตถุประสงค์อันสามารถแยกพิจารณาได้ใน 4 ประการคือ

- ก. เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลและเพื่อป้องกันสังคม
- ข. เพื่อคุ้มครองป้องกันมิให้สิทธิเสรีภาพถูกละเมิดจากรัฐ
- ค. เพื่อป้องกันมิให้มีการละเมิดในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น
- ง. เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพที่จะจัดให้มีขึ้น

ก. การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลและเพื่อป้องกันสังคม

โดยที่เสรีภาพนั้น หากไม่มีการจำกัดขอบเขตในการใช้ การละเมิดในเสรีภาพก็ย่อมเกิดมีขึ้น เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลหนึ่งอาจจะไม่ตรงกับอีกคนหนึ่งอันไปกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงของเขา เหตุนี้รัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจในการบริหารเสรีภาพจึงต้องเข้ามาดำเนินการในเรื่องนั้น โดยการวางข้อจำกัดหรือกฎเกณฑ์ในการใช้เสรีภาพว่าจะให้ให้อย่างไร นั่นก็คือ การออกกฎหมายมาบังคับใช้กับเสรีภาพ ซึ่งจะจำกัดมากน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับความ

¹⁰¹ GEORGE BURDEAU, LIBERTÉS PUBLIQUES, 1972, PP. 19-20. อ้างใน บวรศักดิ์ อวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน (เล่ม 3) ที่มาและนิติวิธี, 2538, หน้า 350.

สำคัญในแต่ละเสรีภาพว่าอย่างไรสำคัญกว่า หรือสำคัญทั้งสองอย่าง อันเป็นการควบคุมสังคมโดยรัฐหรือ องค์กรของรัฐเพื่อให้การใช้เสรีภาพเป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย

เนื่องจากสังคม เป็นที่รวมของบุคคลหลายกลุ่ม หลายประเภท หากว่าการใช้เสรีภาพเป็นไปอย่างไม่มีข้อจำกัด สังคมก็จะเกิดการล่มสลาย เสรีภาพก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ รัฐจะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดวางระเบียบเสรีภาพให้แก่สังคมในสภาพหรือลักษณะที่สมดุล บางกรณีอาจมีการจำกัดเสรีภาพโดยเด็ดขาด ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลในหลายๆ ประการ เช่น เพื่อการคุ้มครองรัฐ องค์กรของรัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐ มิให้ใช้เสรีภาพมาทำลายรัฐเอง อย่างเช่นในกรณีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ ความผิดต่อเจ้าพนักงาน ฯลฯ จำเป็นที่ต้องจัดให้มีขึ้นเพื่อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพและเป็นการคุ้มครองตัวรัฐเอง

จากการที่รัฐมีหน้าที่ในการธำรงไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์ส่วนรวม รัฐในฐานะผู้ต้องปฏิบัติหน้าที่นั้นเพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ อันเป็นการจำกัดเสรีภาพ เช่น สิทธิในการชุมนุมหรือประท้วง หากได้กระทำโดยความสงบก็จะได้รับความคุ้มครอง แต่หากทำให้เกิดความไม่สงบแล้วเมื่อนั้น สิทธิเสรีภาพในเรื่องดังกล่าวก็จะถูกจำกัดไปในทันที และนอกจากนี้ทางด้านที่เกี่ยวกับศีลธรรม โดยที่เป็นการรู้สึกร่วมกันของสมาชิกในสังคม ก็ถือเป็นข้อจำกัดสิทธิเสรีภาพที่เด็ดขาด แต่รัฐก็อาจจำกัดได้ในบางกรณีให้เห็นเป็นการสมควร เพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคม เช่น อาจจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลบางกลุ่ม บางจำพวก ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมได้ดำรงอยู่โดยปกติสุข อย่างเช่น นักโทษผู้กระทำความผิด ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันสังคมจากอาชญากรรม หรือในกรณีคนต่างด้าวอาจถูกจำกัดสิทธิทางการเมืองได้เช่นกัน ฯลฯ เหล่านี้ ต้องมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพ มิฉะนั้นจะหาความสงบเรียบร้อยในที่แห่งใดมิได้เลยในสังคม

ข. การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพมิให้ถูกละเมิดจากรัฐ

จากการที่รัฐเป็นผู้สร้างหรือบัญญัติกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อการใช้บังคับต่อสิทธิเสรีภาพของผู้อยู่ใต้ปกครอง และขณะเดียวกันรัฐถือเป็นผู้ทำหน้าที่ในการดูแลรักษากฎเกณฑ์เหล่านั้น โดยที่รัฐก็จำเป็นต้องเคารพในหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้นมา อันถือเป็นแนวความคิดของรัฐที่เป็นเสรีประชาธิปไตยถือปฏิบัติเสมอมา โดยเป็นหลักแห่งความเสมอภาคและเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ซึ่งเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของความยุติธรรม ทั้งนี้ การที่รัฐจะกระทำการละเมิดสิทธิ

เสรีภาพได้ก็ต่อเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อการรักษาประโยชน์ของสังคมโดยรวมหรือประโยชน์มหาชนของประเทศ¹⁰² ซึ่งหากว่าหลักเกณฑ์ใดที่รัฐออกมาใช้บังคับเป็นไปในลักษณะที่ไม่แข็งขันหรือคลุมเครือ หรือให้อำนาจแก่องค์กรหรือเจ้าพนักงานของรัฐอย่างเกินขอบเขตและความจำเป็นในการที่จะรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ของสังคมหรือประโยชน์มหาชนโดยรวมก็ดี ย่อมเป็นการขัดต่อหลักการขั้นพื้นฐาน ในการปกครองหรือบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตยและขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ¹⁰³ ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดโดยองค์กรใดของรัฐ เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือฝ่ายบริหาร ฯลฯ¹⁰⁴

ค. การป้องกันมิให้มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น

รัฐหรือองค์กรของรัฐ ในฐานะที่มีหน้าที่ในการใช้บังคับกฎหมาย หากเกิดมีการละเมิดในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น รัฐจำเป็นที่จะต้องเข้ามาดำเนินการเรื่องนี้ ในฐานะที่รัฐเป็นผู้มีอำนาจเหนือบุคคล ขณะเดียวกันรัฐต้องอำนวยความสะดวกโดยองค์กรของรัฐที่จัดให้มีขึ้นเพื่อการ ฟ้องร้องหรือเรียกค่าเสียหาย จากการทำผิดที่เกิดขึ้นนั้น อันถือเป็นหน้าที่สำคัญที่รัฐจะต้องทำหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันบุคคลทุกคนในสังคมที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในสังคม โดยรัฐสามารถที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อการใช้บังคับกรณีหากมีการละเมิดเกิดขึ้น ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะต้องมีการบัญญัติถึงบทลงโทษหรือ

¹⁰² P. BOCKELMANN, "THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW, IN LAW AND STATE", TUBINGEN INSTITUTE FOR SCIENTIFIC CO-OPERATION, VOL. 4 1971, P. 98. อ้างใน วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, ข้อความคิดหลักการพื้นฐานในกฎหมายมหาชน, 2540. หน้า 3.

¹⁰³ A. PIZZI, " LA DÉFENSE DE LA LIBERTÉ ET DES DROITS FONDAMENTAUX DE L' HOMME DANS LA JURISPRUDENCE DE LA LA COUR CONSTITUTIONNELLE D' LTALIE", IN, REVUE DE LA COMMISSION INTERNATIONALE DE JURISTES, GÉNÉMÉ, 1963, TOME IV., NO. 2, P.307, E.FORSTHOFF, "TRAITÉ DE DROIT ADMINISTRATIF ALLEMEND", BRUXELLES, BRUYLANT, 1969, P.130. อ้างในเรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

¹⁰⁴ ท่านผู้สนใจรายละเอียดโปรดศึกษาใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน (เล่ม 3) ที่มาและนิติวิธี, 2538, หน้า 350-356.

การบังคับโทษ ทั้งนี้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของหลักเกณฑ์และเพื่อการตอบแทนแก่บุคคลผู้กระทำการละเมิดนั้นให้หลายจำ ว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่ไปกระทำการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นๆ ในสังคมอีก ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของการให้ชำระค่าเสียหาย หรือการต้องไปรับโทษในเรือนจำต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นข้อจำกัดอำนาจในการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล อันจะทำให้การใช้สิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคลในสังคมเป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ขณะเดียวกันก็ทำให้รัฐนั้นมีภาระที่ต้องปฏิบัติลดน้อยลงไปด้วย

ง. การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับเสรีภาพที่จะจัดให้มีขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ารัฐมีหน้าที่ในทางปฏิบัติหลายประการ เช่น การคุ้มครองสังคม การอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ในฐานะคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเจรจาเพื่อให้การใช้สิทธิเสรีภาพที่ไม่ละเมิดกันและกัน โดยที่สิทธิเสรีภาพในยุคที่เจริญไปด้วยนานาอารยธรรมนี้ รัฐมีหน้าที่ดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของสิทธิเสรีภาพ อาทิ การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพทางการเมือง อย่างกรณีของการเลือกตั้งนั้นก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐในการที่ต้องจัดให้มีการเลือกตั้ง สิทธิเสรีภาพในทางสังคม โดยการที่รัฐจะต้องดำเนินการจัดหาสิ่งจำเป็นอันเป็นพื้นฐานให้แก่บุคคลในรัฐ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน อันเป็นเสรีภาพที่รัฐจำต้องปฏิบัติ เพื่อให้การดำรงชีวิตของบุคคลในรัฐนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ เป็นต้น

3.4 การจำกัดสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดตามกฎหมาย

ดังที่ได้กล่าวมาในหัวข้อก่อนหน้านี้ในเรื่องของข้อจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยทั่วไป ลำดับต่อไปนี้จะกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของนักโทษตามกฎหมาย อันจะได้กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายที่นักโทษเด็ดขาดพึงได้รับ โดยจะไม่กล่าวถึงในรายละเอียด รวมทั้งข้อจำกัดสิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดตามกฎหมายว่าถูกจำกัดในประการใดบ้าง

จากที่ได้ทำการศึกษาแล้วในบทที่ 2 ในเรื่องความหมายของสิทธิและเสรีภาพ อันเป็นสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมือง ซึ่ง "สิทธิ" คือ อำนาจที่จะให้ผู้อื่นต้องกระทำหรืองดเว้นกระทำการบางอย่างตามที่เรามีสิทธิ เป็นสภาพบังคับ ส่วน "เสรีภาพ" นั้นคือ อำนาจของบุคคลในการที่จะเลือกประพฤติปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ และก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นในการที่

จะไม่มาทำการรบกวนเสรีภาพของบุคคลผู้นั้น ซึ่งทั้งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนี้ต่างก็ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย ที่นอกเหนือจากในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ทำให้รัฐและหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองป้องกันมิให้มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพระหว่างบุคคลหรือนักโทษ

การปกครองภายใต้กฎหมาย สิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นถือเป็นหลักการในขั้นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 24 บัญญัติรับรองไว้ว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ...การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้" และมาตรา 25 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน"

หากพิจารณาจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญทั้งสองมาตราดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เป็นการวางหลักประกันทั่วไปว่าการจำกัดสิทธิเสรีภาพ อันจะพึงมีในทุกมาตราของหมวดนี้ ต้องไม่กระทำการใดอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเพื่อให้การตรากฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพในภายหลังต้องคำนึงด้วยว่า การมีสิทธิและเสรีภาพนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนการจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นเป็นเพียงข้อยกเว้น และในการจำกัดสิทธิเสรีภาพดังกล่าวนั้นจะต้องไม่เป็นการไปทำลายสิทธิและเสรีภาพในขั้นพื้นฐาน โดยจะต้องมีลักษณะที่เป็นการบังคับทั่วไป ไม่เป็นการย้อนหลัง อีกทั้งจะต้องมีความแน่นอนชัดเจน และต้องจำกัดเฉพาะเท่าที่จำเป็นและพอสมควรแก่เหตุ ซึ่งสิ่งสำคัญในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นจะต้องกำหนดให้เป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และในการบังคับใช้กฎหมายหรือบทบัญญัติที่เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นจะต้องใช้บังคับอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ

การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ จะล่วงละเมิดในสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้จะต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ซึ่งถือเป็นข้อยกเว้น อันกฎหมายประเภทนี้จะได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา ได้กำหนดบทลงโทษ แก่บุคคลผู้กระทำความผิดโดยจะเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลผู้กระทำความผิดนั้น อันได้แก่ การประหารชีวิตถือเป็นการจำกัดสิทธิการมีชีวิตอยู่ การจำคุกและ

กักขังเป็นการจำกัดเสรีภาพ การปรับและริบทรัพย์สิน ถือเป็น การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินที่มีไว้หรือ เป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด¹⁰⁵

โดยที่การลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิด ถือเป็น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของ บุคคลหรือนักโทษผู้กระทำความผิดโดยปริยาย ซึ่งการที่กรมราชทัณฑ์จำกัดสิทธิและเสรีภาพของ บุคคลหรือนักโทษนั้นต้องมีเหตุผลสนับสนุน ซึ่งเพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้ กลับตนเป็นคนดีและเพื่อการคุ้มครองสังคมเป็นประการสำคัญ¹⁰⁶ และ การที่บุคคลถูกลงโทษนั้น ยังเป็นการถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในทางอ้อมอีกหลายๆ ประการ เช่น การสูญเสียสิทธิที่กฎหมาย ให้การรับรองและคุ้มครอง และสิทธิประการอื่นๆ เช่น ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงในทางสังคมและ ครอบครัว ถูกจำกัดสิทธิในการสมัครเข้ารับราชการ การใช้สิทธิเลือกตั้ง การลงสมัครรับเลือกตั้ง หรือจากการที่มีใบแดงแจ้งโทษ ต่างๆ เหล่านี้ อันจะทำให้ผู้กระทำความผิดหรือนักโทษนั้นต้องมัว หมองไปตลอดชีวิต นอกจากนี้การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของนักโทษนั้นจะต้องดำเนินไปตาม นโยบายของรัฐ อันเป็นนโยบายที่ชอบด้วยกฎหมาย¹⁰⁷ และสอดคล้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญได้ กำหนดไว้เป็นแนวทางในการบริหารประเทศ

สิทธิของนักโทษเด็ดขาดที่ถูกจำกัดโดยกฎหมายนั้น จะประกอบไปด้วยสิทธิเสรี ภาพหลายๆ ประการ ก่อนมีการประกาศใช้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน อันจะได้แก่ สิทธิ ในครอบครัว สิทธิในการเข้ารับราชการ สิทธิในการจ้างแรงงาน สิทธิเลือกตั้ง สิทธิในการขอใบ อนุญาตจากทางราชการ สิทธิในการเข้ารับราชการทหาร ฯลฯ¹⁰⁸ โดยสามารถสรุปพอสังเขปดังนี้ คือ

¹⁰⁵ ประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 18.

¹⁰⁶ SOL RUBIN, LOSS AND CURTAILMENT OF RIGHTS, "CRIM AND JUSTICE". (NEW YORK : BASIC BOOK, VOL. 3, 1971), P. 20. อ้างใน วราภรณ์ สุจริตกุล, นักโทษเด็ดขาดกับ สิทธิตามกฎหมาย, 2534, หน้า 44.

¹⁰⁷ ARNOLD O. GINNOW, CORPUS JURIS SECUNDUM, ZMINN : WEST PUBLISHING CO. VOL. 16 A., 1984), P. 515. อ้างแล้ว.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

1. สิทธิในครอบครัว ตามกฎหมายลักษณะครอบครัว พ.ศ. 2478 ในมาตรา 1005 (4) และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2519 บรรพ 5 ในมาตรา 1516(2)
2. สิทธิในการเข้ารับราชการ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 มาตรา 24 กฎ ก.พ. ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2518 ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518
3. สิทธิในการจ้างแรงงาน ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ลงวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2515 ข้อ 47(6)
4. สิทธิในการเลือกตั้ง ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 มาตรา 110 และมาตรา 113
5. สิทธิในการขอใบอนุญาต ตามพระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. 2522 ลงวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 ในมาตรา 47 มาตรา 48 มาตรา 49 และมาตรา 50 , ตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ. 2490 ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 9 พ.ศ. 2522 ข้อ 4(6)
6. สิทธิในการเข้ารับราชการทหาร ตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2492 ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2497 มาตรา 14 มาตรา 21

ฯลฯ¹⁰⁹

จากที่กล่าวมานั้นยังมีสิทธิเสรีภาพอื่นๆ อีกหลายประการที่ไม่ได้นำมากล่าวถึง อันจะเห็นว่าเป็นกรณีที่นักโทษเดือดร้อนถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ ตามบทบัญญัติของกฎหมาย และส่งผลกระทบต่อตัวนักโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่นักโทษได้พ้นจากการบังคับโทษและกลับสู่สังคม เพราะสิทธิเสรีภาพที่ถูกจำกัดในขณะที่ถูกลงโทษนั้นจะติดตามไป หลังจากที่นักโทษเดือดร้อนพ้นโทษแล้วและออกมาสู่สังคม เช่น ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 มาตรา 24 (10) กำหนดว่า “ผู้ที่เข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือน ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป คือ ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือเป็นความผิดลหุโทษ”¹¹⁰ หรือในกรณีตามพระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. 2522 ลงวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 เรื่อง การขอใบอนุญาตขับรถ ตามมาตรา 43

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-51.

¹¹⁰ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518, มาตรา 24.

กำหนดไว้ว่า บุคคลผู้ขอใบอนุญาตดังกล่าวจะต้องมีคุณสมบัติ คือ ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ¹¹¹ และในกฎหมายอีกหลายๆ ฉบับ ฯลฯ กรณีหากเป็นได้ รัฐนาที่จะได้มีการคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลภายหลังจากพ้นโทษแล้วว่า ควรที่จะมีการเพิกถอนการจำกัดสิทธิเสรีภาพตามที่ได้กล่าวมานั้นพร้อมๆ ไปด้วยกับการที่บุคคลผู้กระทำความผิดนั้นได้พ้นจากการลงโทษหรือรับโทษครบถ้วนแล้ว หรือทำการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่บัญญัติไว้ อันเป็นการจำกัดสิทธิของนักโทษผู้กระทำความผิดในการที่จะดำรงชีวิตภายหลังจากพ้นโทษแล้วอย่างปกติสุขเช่นบุคคลทั่วไป ซึ่งน่าจะเป็นการยุติธรรมต่อบุคคลเหล่านั้น เพราะจากการศึกษาวิเคราะห์ ผู้ศึกษาเห็นว่าหากยังมีการปฏิบัติเช่นนั้น เท่ากับเป็นการประจาน อันจะทำให้บุคคลผู้พ้นโทษนั้น อาจหวนกลับมากระทำความผิดอีก เพราะสาเหตุโดยอ้อมดังที่ได้กล่าวมานั้น

3.5 แนวทางในการปฏิบัติต่อนักโทษเด็ดขาด¹¹²

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือนักโทษนั้น หมายความว่า ถึง กระบวนการในการปฏิบัติต่อนักโทษหรือผู้ต้องขังที่ต่อเนื่องนับจากที่ได้รับตัวผู้ต้องขังเข้าไปในเรือนจำจนผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ ดังนั้นการปฏิบัติต่อนักโทษหรือผู้ต้องขังจะครอบคลุมถึงภารกิจในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการอบรมแก้ไขฟื้นฟูสภาพของนักโทษ การควบคุมดูแลนักโทษให้อยู่ในระเบียบวินัย ภายใต้หลักการที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ตลอดจนกฎกระทรวงมหาดไทยที่ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และหลักมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งจะสามารถแยกพิจารณาขั้นตอนและมาตรการในการปฏิบัติได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ การรับตัวนักโทษเข้าไปในเรือนจำ การปฏิบัติต่อนักโทษในขณะที่อยู่ในเรือนจำและการปล่อยตัวนักโทษ ซึ่งให้หมายรวมถึงกรณีที่นักโทษนั้นเสียชีวิตด้วย

¹¹¹พระราชบัญญัติรณคดี พ.ศ. 2522, มาตรา 47.

¹¹²กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย, คู่มือ เจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง, อภินันทนาการจาก กองทุนสวัสดิการข้าราชการ กรมราชทัณฑ์, 2542.

ในการศึกษานี้จะพิจารณาแต่เฉพาะในประเด็นที่เห็นว่าสำคัญและน่าสนใจเพื่อการเห็นภาพโดยรวม ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการหรือขั้นตอนในการปฏิบัติต่อนักโทษนั้นมีความสลับซับซ้อนและมีเป็นจำนวนมาก ท่านผู้สนใจที่จะทำการศึกษาในรายละเอียดอย่างครบถ้วน โปรดทำการศึกษาในคู่มือ เจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ของกรมราชทัณฑ์

การรับตัวผู้ต้องขังถือเป็นขั้นตอนแรกในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือนักโทษ เป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการบริหารงานราชทัณฑ์ เนื่องจากจะมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของนักโทษ ดังหลักกฎหมายที่ว่า “บุคคลทุกคนย่อมมีอิสระจากการจับกุม คุมขังและเนรเทศโดยพลการ” ดังนั้นก่อนจะรับตัวนักโทษไว้ควบคุม เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัด โดยจะมีกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องในเรื่องการรับตัวผู้ต้องขัง โดยการตรวจค้นตัวและสิ่งของที่ตัวผู้ต้องขังนั้นจะปรากฏในกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ดังนี้คือ เมื่อเจ้าพนักงานเรือนจำได้รับตัวผู้ต้องขังไว้แล้วให้เจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีหน้าที่ดำเนินการตรวจค้นสิ่งของที่ตัวผู้ต้องขัง พร้อมทั้งให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขัง และจดบันทึกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง เช่น ประวัติของผู้ต้องขัง ซึ่งในการตรวจค้น สิ่งของที่ตัวผู้ต้องขังนั้น ถ้าผู้ต้องขังเป็นชายให้เจ้าพนักงานชายเป็นผู้ตรวจ แต่ในกรณีถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิงให้เจ้าพนักงานหญิงเป็นผู้ตรวจ หากไม่มีเจ้าพนักงานหญิงก็ให้ผู้ต้องขังนั้นเองแสดงสิ่งของที่มีติดตัวมาต่อเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ตรวจ หากว่ายังเป็นที่ยสงสัยว่าผู้ต้องขังจะไม่แสดงสิ่งของที่มีอยู่ทั้งหมดก็ให้เชิญหญิงอื่นที่เชื่อถือมาช่วยทำการตรวจให้¹¹³

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ในการตรวจค้นตัวหรือร่างกายผู้ต้องขังในตอนแรกรับนั้น ถือได้ว่าเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย รวมทั้งสิทธิในทรัพย์สินของนักโทษ แต่เนื่องจากเป้าหมายของกรมราชทัณฑ์ในการที่ต้องมีการตรวจค้น ก็เพื่อป้องกันการก่อเหตุร้ายและเพื่อการรักษาความปลอดภัยในการควบคุมนักโทษและเพื่อป้องกันมิให้มีสิ่งของผิดกฎหมายเข้ามายังเรือนจำ อีกทั้งเครื่องมือที่นักโทษหรือผู้ต้องขังอาจใช้ในการหลบหนีออกจากเรือนจำ ซึ่งจากที่มีข้อร้องเรียนมายังเรือนจำ ในกรณีที่มีการตรวจค้นตัวของบุคคลภายนอกที่มา

¹¹³ กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 35.36.

ติดต่อขอเข้าเยี่ยมนักโทษว่ามีการปฏิบัติที่ไม่สุภาพ เช่น ให้ออดเสื้อผ้า ตรวจค้นตัวบริเวณห้องน้ำ โดยไม่มีเจ้าพนักงานอื่นร่วมเป็นพยานในการตรวจค้นด้วย ฯลฯ ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความสุจริตรอบคอบ สุภาพเหมาะสมตามควรแก่กรณี ไม่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทางกรมราชทัณฑ์จึงได้มีหนังสือแจ้งแนวทางในการปฏิบัติให้เรือนจำและทัณฑสถานทราบและถือปฏิบัติไปในทางเดียวกันไปยังทุกเรือนจำ โดยการให้ทุกเรือนจำประชาสัมพันธ์แก่บุคคลภายนอกเพื่อทราบถึง กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ ของเรือนจำ อีกทั้งขั้นตอนในการติดต่อขอเยี่ยมผู้ต้องขัง และอำนาจการตรวจค้นตัวบุคคล และสิ่งของของเจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งในกรณีที่จะต้องตรวจค้นตัวบุคคลภายนอกนั้น ให้ดำเนินการสืบสวนให้ได้ความโดยแจ้งชัดเสียก่อน พร้อมรายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบทุกกระยะ ก่อนเข้าทำการตรวจค้น จะต้องแจ้งผู้บังคับบัญชาทราบทุกครั้ง และในการตรวจค้นต้องมีเจ้าหน้าที่ไม่น้อยกว่า 2 นายเป็นผู้ทำการตรวจค้น ซึ่งกระทำการด้วยความระมัดระวังสุภาพในสถานที่ที่เหมาะสม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจค้นบุคคลภายนอกที่เป็นหญิง ให้เจ้าพนักงานหญิงเป็นผู้ตรวจค้น แต่หากไม่มีพนักงานหญิงก็ให้ดำเนินการตามข้อบังคับ¹¹⁴

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ทางกรมราชทัณฑ์ได้มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติในการรับตัวผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่ โดยจะมีการตรวจค้นร่างกายของนักโทษอันกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย ซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 มาตรา 30 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในชีวิตร่างกาย การจับกุม คุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใดๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย...” ซึ่งในกรณีของการตรวจค้นตัวนักโทษเด็ดขาดของกรมราชทัณฑ์ ถือเป็นข้อยกเว้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เนื่องจากการปฏิบัติการตรวจค้นดังกล่าวเป็นไปตาม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในมาตรา 58 โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จะออกเป็นกฎกระทรวงเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังปรากฏในข้อ 35,36 ดังได้กล่าวมานั้น อันเป็นการสอดคล้องตามหลักเกณฑ์ที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ และในอีกหลายๆ ประการ เช่น การตรวจอนามัย การใช้เครื่องพันธนาการ และการได้รับอาหาร การได้

¹¹⁴ ข้อบังคับอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 24 มีนาคม 2482 เรื่อง การเยี่ยมเยียนและติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขัง.

รับการเยี่ยม ฯลฯ ต่างๆเหล่านี้เป็นต้น ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการอย่างสอดคล้องและได้คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของนักโทษในระดับที่สมควร

การปฏิบัติต่อนักโทษของกรมราชทัณฑ์ขณะที่นักโทษอยู่ในเรือนจำนั้น สิ่งสำคัญอันจะขาดเสียมิได้คือ เรื่องสิทธิเสรีภาพในทางสติปัญญาและความเชื่อของนักโทษเด็ดขาด การนับถือศาสนาและการปฏิบัติตามพิธีกรรมความเชื่อในทางศาสนา เพราะศาสนาจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของนักโทษ อีกทั้งจะกระตุ้นจิตสำนึกของนักโทษหรือผู้ต้องขังให้รู้สำนึกในความผิดที่ได้กระทำ ซึ่งในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 ในมาตรา 27 ได้บัญญัติให้การรับรองถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน

การใช้เสรีภาพดังกล่าวในวาระหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือทำให้เสียประโยชน์อันควรจะมีควรได้เพราะการนับถือศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น" ทางปฏิบัติในเรื่องนี้ กรมราชทัณฑ์ได้ออกเป็นข้อบังคับ¹¹⁵ ระเบียบ¹¹⁶ และหนังสือกรมราชทัณฑ์¹¹⁷

¹¹⁵ ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 11 กันยายน 2483 เรื่อง การศึกษาและอบรมผู้ต้องขัง.

¹¹⁶ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 17 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม 2482 เรื่อง การอบรมศีลธรรมของผู้ต้องขังซึ่งเหลือโทษจำต่อไปอีก 7 วัน และฉบับที่ 12/ 1481 เรื่อง การจัดหาอาหารให้ผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนา.

¹¹⁷ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ มท.97/2501 ลงวันที่ 9 ตุลาคม 2501 เรื่อง ให้ประกอบพิธีและจัดอบรมในวันสำคัญของทางราชการและศาสนา , หนังสือกรมราชทัณฑ์ด่วน ที่ มท.38/2504 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2504, หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ มท. 0904/ว.72 ลงวันที่ 15 เมษายน 2525, หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนมาก ที่ 1005/ว.111 ลงวันที่ 9 กันยายน 2529 เรื่อง การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาอื่น.

กำหนดให้เรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่ง จะต้องจัดให้ผู้ต้องขังหรือนักโทษทุกคน ได้ประกอบ พิธีกรรมในวันพระหรือวันสำคัญตามศาสนาที่นักโทษนั้นนับถือ รวมทั้งได้รับการเยี่ยมเยียนปลอบ ใจจากผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนานั้นๆ ตามสมควร

นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ยังได้ยึดถือแนวทางในการปฏิบัติต่อนักโทษเด็ดขาดตาม หลักมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ ในทางศาสนา ดังปรากฏในข้อต่อไปนี้คือ

ข้อที่ 6

(1) ข้อกำหนดดังต่อไปนี้พึงใช้ได้ทั่วไป โดยมีต้องคำนึงถึงข้อแตกต่างกันใน เรื่องเชื้อชาติ ผิว สี เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็น อื่นๆ สัญชาติหรือฐานะทางสังคม ทรัพย์สินหรือสถานะอื่นใดของผู้ต้องขัง

(2) หากแต่จะต้องเคารพต่อความเชื่อทางศาสนา และหลักธรรมที่ผู้ต้องขังนับ ถืออยู่

ข้อที่ 41

(1) ถ้าเรือนจำมีผู้ต้องขังนับถือศาสนาเดียวกันจำนวนมากพอสมควร จำต้องแต่งตั้งหรือจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้แทนทางศาสนานั้นหรือหากจำนวนผู้ต้องขังมีอย่างเพียงพอและ สภาพการณ์อำนวย ควรจัดให้มีอนุศาสนาจารย์ทำงานเต็มเวลาราชการ

(2) ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาซึ่งได้รับแต่งตั้งหรือได้รับอนุมัติตามข้อ (1) ต้อง ได้รับอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาโดยสม่ำเสมอและทำการเยี่ยมเยียนผู้ต้องขังเพื่อการ ศาสนาเป็นการส่วนตัวได้ในเวลาอันสมควร

(3) ผู้ต้องขังต้องไม่ถูกกีดกันในการพบปะกับผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนา ตรง กันข้าม ถ้าผู้ต้องขังไม่ประสงค์ที่จะรับการเยี่ยมเยียนจากผู้แทนทางศาสนา ก็จำต้องเคารพใน ทัศนะของผู้ต้องขังนั้นอย่างเต็มที่

ข้อที่ 42 เท่าที่สามารถจะทำได้ผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติศาสน กิจ โดยการเข้าร่วมพิธีการต่างๆ ที่จัดขึ้นในเรือนจำและให้มีหนังสือเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา และหนังสือคำสอนไว้ในครอบครองได้

ข้อที่ 77

(1) ต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ศึกษาต่อ เท่าที่สามารถจะรับประโยชน์จากการ ศึกษาได้ รวมทั้งจัดให้มีการจัดสอนทางศาสนาแก่ผู้ต้องขังในประเทศที่จะดำเนินการเช่นนั้นได้

ซึ่งในทางปฏิบัติกรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการปฏิบัติแก่นักโทษหรือผู้ต้องขัง ตาม บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมายหรือคำสั่งตลอดจนหลักมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อ ผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติเสมอมา อันเป็นการให้การรับรองคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของ นักโทษเด็ดขาด ในการดำเนินกิจกรรมในทางศาสนาอย่างบริบูรณ์ และนอกจากนี้ยังให้การรับ รองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในประการอื่นๆ เช่น สิทธิเสรีภาพในการศึกษา สิทธิเสรีภาพในการ ได้รับบริการสาธารณสุข สิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ แต่ก็มีบางกรณีที่กฎหมาย หรือบทบัญญัติรัฐธรรมนูญให้การรับรอง แต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถจะดำเนินการให้เกิดผลได้ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น สิทธิในทางครอบครัว สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการเดินทาง ฯลฯ อัน เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่าด้วยความสงบเรียบร้อยของสังคมและเพื่อการป้องกันรักษาความเป็น ระเบียบเรียบร้อยภายในเรือนจำนั่นเอง